

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA HISTORIE

MONIKA TURYNOVÁ

Základní školství ve Skutči do roku 1949

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Arnošt Skoupý, CSc.

OLOMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 30. června 2010.

.....
Podpis

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu diplomové práce PhDr. Arnoštu Skoupému, CSc., za velmi trpělivý přístup, odborné rady a veškerý čas, strávený při konzultacích. Mé díky patří také pracovníkům Státního okresního archivu v Chrudimi a Městského muzea ve Skutči.

Obsah

1. ÚVOD	5
2. POHLED DO HISTORIE MĚSTA.....	9
3. SKUTEČSKÉ ŠKOLSTVÍ PŘED ROKEM 1869	14
4. SKUTEČSKÉ ŠKOLSTVÍ V LETECH 1869 – 1918	20
4. 1. Obecná škola (1869 – 1918).....	20
4. 2. Měšťanská škola chlapecká (1894 – 1918)	22
4. 3. Měšťanská škola dívčí (1897 – 1918)	27
5. SKUTEČSKÉ ŠKOLSTVÍ V LETECH 1918 – 1939	31
5. 1. Školství v období první republiky 1918 – 1938.....	31
5. 1. 1. Školská legislativa v době první republiky	31
5. 1. 2. Budovy a vybavení škol ve Skutči	32
5. 1. 3. Učitelství sbor.....	33
5. 1. 4. Organizace obecných a měšťanských škol.....	37
5. 1. 5. Žáci a jejich aktivity	40
5. 1. 6. Závěr.....	43
5. 2. Školství v období druhé republiky 1938 – 1939	44
6. SKUTEČSKÉ ŠKOLSTVÍ V LETECH 1939 – 1949	46
6. 1. V době nacistické okupace	46
6. 2. V osvobozené republice (1945 – 1949).....	50
7. ZÁVĚR.....	54
8. Exkurz	57
9. PRAMENY A LITERATURA	59
9. 1. Archivní prameny	59
9. 2. Literatura	60
9. 3. Internetové zdroje.....	62
10. Použité zkratky	63
ANOTACE.....	64
PŘÍLOHY	65

1. ÚVOD

Cílem mé bakalářské práce je poznání historického vývoje základního školství ve městě Skuteč. Práce se zabývá vývojem skutečského školství od jeho počátků ve středověku, přičemž stěžejní část práce se však věnuje základnímu školství v éře první republiky. Téma práce jsem si zvolila z několika důvodů. Mám osobní vztah k městu Skuteč, kde jsem studovala Jazykové gymnázium Václava Jana Tomáška. Problematikou školství ve Skutči jsem se také zabývala již v rámci Středoškolské odborné činnosti v roce 2006. Hlavním důvodem je však absence jakéhokoli komplexnějšího zpracování tématu v sekundární literatuře. Pokusila jsem se zachytit genezi skutečského školství v kontextu historického, demografického a kulturního vývoje města. Vycházím z předpokladu, že vývoj školy nelze oddělit od prostředí, v němž existuje.

Časově je práce vymezena založením školství ve Skutči ve 14. století a ukončena rokem 1949. Hlavní důraz je kladen na období v letech 1869 – 1949. Geograficky se práce soustředí na oblast Skutče a jejího blízkého okolí, neboť ke skutečským školám se vázalo i několik přiškolených obcí. Právě geografická poloha Skutče v těsném sousedství dvou větších měst, Chrudimi a Pardubic, se může jevit jako důvod k jistému opomíjení zájmu o zdejší historii.

Práce je rozdělena do sedmi kapitol, z nichž některé jsou členěny do dílčích podkapitol. První kapitolu následující po úvodu tvoří stručné seznámení s historií města Skuteč od jeho založení ve 13. století do současnosti. Tato kapitola slouží jako vstupní část do výkladu celé problematiky. Druhá kapitola se zabývá vývojem skutečského školství od středověku do roku 1869. V tomto roce byl vydán přelomový školský zákon, jenž zcela změnil dosavadní systém školské soustavy. Ve Skutči se následně vytvořila ucelená struktura základního školství, tedy obecná škola chlapecká, obecná škola dívčí, měšťanská škola chlapecká a měšťanská škola dívčí. Třetí kapitola popisuje období rozvoje skutečského základního školství od roku 1869 do zániku Rakousko – Uherska v roce 1918. Čtvrtá kapitola je vymezena převážně politicky, tedy vznikem Československa v roce 1918 a jeho zánikem v roce 1939. Kapitola se dále dělí do dvou podkapitol, které reflektují existenci první a následně vznik a zánik druhé

republiky. Závěrečná kapitola sleduje vývoj skutečských škol v neklidných letech druhé světové války a letech poválečných. Práci ukončují školním rokem 1948/1949. V květnu 1948 byl vydán nový školský zákon, který zcela nahradil předchozí systém, vzniklý za Rakousko – Uherska. Školství se navíc po roce 1948 dostalo pod vliv nově vzniklého totalitního režimu. V závěru shrnuji výsledky bádání a navrhuji podněty k dalšímu zkoumání.

Téma školství ve Skutči se v sekundární literatuře téměř nevyskytuje. Před rokem 1918 se dějinami skutečského školství zabýval zejména skutečský učitel a později i ředitel měšťanské školy Antonín Hlinecký, který se ve své práci *Krátké dějiny škol skutečských* pokusil shrnout vývoj základního školství do 90. let 19. století. Tato práce existuje pouze jako rukopis, navíc obohacený poznámkami a přepisy učitele Václava Jetmara. Práce je psána zcela bez kontextu, informace jsou zde velmi kusé a jde spíše o výčet učitelů v chronologickém pořadí, v němž navíc řada učitelů chybí. A. Hlinecký je také autorem řady zápisů ve školních kronikách, v nichž oproti ostatním autorům podrobněji zaznamenával dění na školách v době, kdy ve Skutči působil. Dalším autorem je Karel Adámek, který roku 1876 napsal do periodika *Škola a život* krátký příspěvek s názvem *Školy Skutečské*. Práce se soustředí na období před rokem 1869, vyjmenovává skutečské učitele a spíše kritizuje jejich špatnou finanční situaci a pozdní výplaty. Poslední prací o skutečském školství je článek v časopise *Vysokomýtsko* z roku 1931, nazvaný *Skutečské školství za starých časů*. Autorem je skutečský učitel Václav Jetmar, obsahově vychází z předchozích dvou autorů, přidanou hodnotou práce jsou statistické údaje o školách v okolí Skutče za školní rok 1931/1932.

Historii základních škol zahrnul do *Almanachu Jazykového gymnázia Václava Jana Tomáška* (vydán 2005) i skutečský gymnaziální učitel Jiří Němeček. Obsahově jde o přeformulované znění zmíněného rukopisu Antonína Hlineckého a nic nového nepřináší, neboť to ani nebylo účelem. Nepřímé informace o skutečském školství lze nalézt i v životopisných údajích slavných skutečských rodáků, jakými byli například Václav Jan Tomášek, Adolf Heyduk nebo Antonín František Rybička Skutečský. Tyto informace se však omezují na jméno učitele, který dotyčného učil, maximálně vztah slavné osobnosti k danému učiteli.

K získání širších informací o dějinách školství a klíčové školské legislativě vůbec jsem využila mimo jiné práci Miroslava Somra *Dějiny školství a pedagogiky* z roku 1987, Vladimíra Štveráka *Stručné dějiny pedagogiky* z roku 1988, knihu Zdeňky Veselé *Vývoj české školy a učitelského vzdělání* z roku 1992 a textů školských zákonů, dostupných na webových stránkách Ministerstva vnitra a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Stěžejním zdrojem pro mou práci však byly prameny ze Státního okresního archivu v Chrudimi (dále jen SOkA) a z Archivu Městského muzea ve Skutči, omezeně také ze Státního okresního archivu Pardubice. Prameny bych rozdělila na tři typy. První typ tvoří jednotlivé protokoly Místní školní rady (dále jen MŠR) ve Skutči, umístěné ve SOkA Chrudim. Tyto protokoly obsahují informace o formálních a právních změnách na skutečných školách, personální změny v rámci učitelského sboru, školní rozpočty, finanční výdaje na opravy školních budov a údaje o školní docházce. Jako hlavní přínos protokolů MŠR hodnotím údaje o vztazích MŠR k městskému zastupitelstvu, nadřízeným orgánům (např. Okresní školní rada ve Vysokém Mýtě) a rodičům žáků. Druhým typem jsou školní kroniky vedené při jednotlivých školách. Školní kroniky obsahují především údaje o veřejné prezentaci školy, tedy zápisy o různých výstavách, výletech, školních představeních, dobročinných akcích a sbírkách. Autoři se často v zapisování střídali, zápisy jsou většinou anonymní, každý autor pak uváděl informace často zcela jiného charakteru, někdy jsou připojeny statistické údaje o počtu žáků a personálních změnách v rámci učitelského sboru. Třetím typem pramenů jsou městské kroniky. Obsahově se příliš nevěnovaly školství, ale umožnily lépe pochopit dění na škole a zasadit dějiny školství do kontextu vývoje města. Městské kroniky jsem také využila z důvodu absence díla o historii města Skutče. Existují sice příspěvky k historii města, jde však spíše o publikace krátkého rozsahu s popularizačním námětem. Město proto již dlouhodobě usiluje o sepsání monografie, komplexně popisující historii Skutče.

V oblasti metodologie vycházím z analýzy primárních zdrojů, ve velmi omezené míře využívám výše uvedenou sekundární literaturu. Typově představuje má práce případovou studii, kterou se snažím přispět do problematiky studia regionálních dějin. Domnívám se, že právě oblasti

regionálních dějin nebyl dosud věnován dostatek prostoru, zejména co se týče oblasti Skutče.

Práci ve zmíněných archivech komplikovala doposud nedokončená katalogizace pramenů, týkajících se dějin skutečského školství i samotného města. Jako velký problém vnímám praktickou nemožnost sestavit na základě dostupných pramenů úplný seznam učitelského sboru ve zkoumaném období. Stejně tak se mi nepodařilo vypracovat souhrnný přehled přiškolených obcí ve sledovaném období. Jejich počet se totiž měnil a kroniky či protokoly MŠR zmiňovaly vždy jen problémové případy či nově přiškolené obce. Školní kroniky jsou v případě Městského muzea ve Skutči vedeny, a tudíž i mnou citovány, pod jednotlivými arabskými číslicemi, v tomto případě tedy nepoužívám obvyklé odkazy na inventární čísla apod.

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu diplomové práce PhDr. Arnoštu Skoupému, CSc., za velmi trpělivý přístup, odborné rady a veškerý čas, strávený při konzultacích. Mé díky patří také pracovníkům Státního okresního archivu v Chrudimi a Městského muzea ve Skutči.

2. POHLED DO HISTORIE MĚSTA

Skuteč leží asi 35 km jihovýchodně od města Pardubice a přibližně 15 km severovýchodně od Hlinska. Má necelých 6 000 obyvatel. Původně se centrum Skutče soustředilo kolem hradu Hohenberk (Humperky) založeného zřejmě v druhé polovině 13. století českým panovníkem, ve 14. století se však centrem kraje stal lépe chráněný hrad Rychmburk a Hohenberk postupně upadal. Zajímavostí je, že o hradu téměř nic nevíme, protože zde v 19. století vznikl lom, jenž archeologickou lokalitu zcela zničil. Zda byla Skuteč po celou dobu městem, nebo tento statut získala později, nelze s jistotou říci, názory na tuto otázku se rozcházejí.¹ V každém případě se většina z nich shoduje na tom, že Skuteč byla na město povýšena nejpozději roku 1392.²

Nejstarší písemná zmínka o Skutči pochází z roku 1289, kdy se na listině objevuje jméno Skutče, se kterou je počítáno jako jednou ze zástav. Šlo o smlouvu mezi králem Václavem II. a míšenským markrabětem Fridrichem, vzhledem k tomu, že smlouva nakonec nevešla v platnost, zůstala Skuteč i nadále ve vlastnictví krále. Až za vlády Jana Lucemburského přešlo Skutečsko na šlechtický rod z Mrdic (dnes Heřmanův Městec). Člen tohoto rodu, Tas z Mrdic, se rozhodl opustit Hohenberk ve prospěch nově budovaného hradu Rychmburk, který byl lépe chráněný a postavený strategicky nad údolím Krounky. Hrad byl dokončen roku 1325, čímž vzniklo nové správní centrum, jehož založením se zastínil význam již zmíněného hradu Hohenberk.³

Od 14. století byla Skuteč poddanským městem rychmburského panství. V polovině století panství přešlo na Vartenberky, poté na pány z Pardubic a tedy i na Jana Smila Flašku z Pardubic, který založil roku 1384 špitál, k němuž přiléhá gotický kostel Božího Těla z 90. let 14. století,

¹ Povýšení na město – např. rok 1330 viz: RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef a kol.: *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005*. I. díl. Praha 2006, s. 47. Povýšení před rokem 1392 viz: KONEČNÝ, Bohumil V.: *Historické drobnosti*. In: Památník na slavnosti hasičské ve Skutči. Skuteč 1894, s. 46n.

² KUČA, Karel: *Města a Městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. VI. Díl. Praha 2004, s. 646n.

³ DOLEŽÁLEK, Josef: *Vlastivědný průvodce Skutčí a okolím*. Hlinsko v Čechách 1967, s. 9. Též: NOVOTNÝ, Pavel: *Skuteč: známá - neznámá*. Skuteč 2006, s. 12.

stojící na místě původního kostela dřevěného.⁴ Jan Smil Flaška z Pardubic a Rychmburku pozvedl Skutečsko nejen po kulturní, ale i hospodářské a politické stránce. V devadesátých letech od něho koupil Skuteč a přilehlá panství Ota z Berkova a Boček z Poděbrad, ale již po čtyřech letech byli majiteli opět páni z Pardubic.⁵

V období husitských válek byl roku 1421 vydrancován a vypálen klášter v nedalekých Podlažicích, mniši byli povražděni a husité pod vedením Prokopa Velikého roku 1425 obsadili i hrad Rychmburk. Zdejší posádka zřejmě vydala hrad do rukou husitů výměnou za volný průchod a hrad tak zůstal nepoškozen. Skuteč se dostala pod husitskou správu bez boje, většinu obyvatel tvořili podobojí (utrakvisté) a s husity sympatizovali. Katolický farář byl do Skutče dosazen až roku 1621, přesto se ve Skutči tajně držel protestantismus a po vydání tolerančního patentu se k němu velká část obyvatel znovu přihlásila. Funkci hejtmana v době husitské nadvlády zastával nejprve Jakub Kroměšín z Březové a od roku 1434 Jan Pardus z Horky a Vratkova. Ve čtyřicátých a šedesátých letech 15. století se Skuteč rozšířila zakoupením statků v Dolním Holetíně a Prosetíně.⁶

V polovině 15. století patřilo rychmburské panství Zdeňku Kostkovi z Postupic, který rozšířil prostory patřící skutečskému špitálu. Zatímco se v 15. a první polovině 16. století vystřídalo po krátké době několik majitelů, od roku 1555 do poloviny 18. století byl dědičným vlastníkem rod z Dubé. Za Zdeňka Berky z Dubé a Lipé získala Skuteč roku 1567 ke dvěma stávajícím trhům i výroční jarmark a o století později byla na žádost Leopolda Bohuslava Ferdinanda Berky z Dubé povýšena roku 1655 skutečská fara na děkanství (doposud patřila pod děkanství Vysokého Mýta). Prvním děkanem se stal dosavadní skutečský farář Pavel Theofil Proxa. Během 16. století začíná ve Skutči hospodářský růst, stavební rozvoj a populační růst. Rozvoj města však narušovaly časté požáry a ničivou ránu zasadila také třicetiletá válka, v jejímž důsledku přišla Skuteč o polovinu domů. Zkázu dokonal velký požár z roku 1659, nově postavené domy byly

⁴ KUČA, K.: *c. d.*, s. 648. Též: památky ve Skutči - kol. autorů: *Umělecké památky Čech 3 /P-Š/*. Academia, Praha 1980, s. 329-332.

⁵ „Byl to prodej jen na oko, z nějaké opatrnosti v tehdejších bouřích, neboť již l. 1396 vládl Flaška svým panstvím zase.“- HLINECKÝ, Antonín: *Město Skuteč*. In: *Historické rozhledy: poučné čtení pro mládež československou*, roč. V. Telč 1902, s. 123.

⁶ Tamtéž, s. 124. Též: DOLEŽÁLEK, J.: *c. d.*, s. 11.

budovány již z kamene, namísto dosavadních roubených budov, požáry v 18. století pak již nenadělaly tak velké škody.⁷

Po katastrofách 17. století město začalo opět prosperovat v 18. století, kdy se plně prosadila řemeslná výroba, zaměřená převážně na obuv. Rozvoji města v 19. století zvláště pomohla stavba tzv. novobrněnské silnice, vedoucí ze Slatiňan do Předhradí a dále do Poličky, probíhající v letech 1834 – 1836.⁸ Na začátku 70. let byla navíc dostavena železnice spojující Pardubice s Havlíčkovým Brodem, avšak tato hlavní trať nevedla přes Skuteč, nýbrž v jejím těsném sousedství (2 km na jihozápad) a město na ni bylo přímo napojeno až v roce 1897 prostřednictvím vedlejší tratě, což Skuteč částečně poškodilo, přesto šlo o významný přelom v rozvoji města. V průběhu 19. století dochází také k populační explozi, počet obyvatel se oproti stavu na konci 18. století téměř zdvojnásobil. V druhé polovině 19. století a na začátku 20. století fungovalo ve městě několik spolků (hasičský sbor, ochotnický spolek), knihovny, muzeum, jsou pořádána divadelní představení, rozvíjí se hudební tvorba (zejm. pěvecký sbor Rubeš) atd.⁹

Skutečsko proslulo zvláště obuvnictvím, jehož tradice sahá až do 16. století. Nejstarší cechovní artikule je z roku 1534, kdy Jindřich Šťastný z Valdštejna a Rychmburku udělil výsady novoševcovskému cechu. Ševcovské řemeslo se nadále rozvíjelo a přibývalo domácích řemeslníků. Výraznější přelom skutečského obuvnictví přišel až později v 50. a 60. letech 19. století, kdy odbyty rapidně zvýšily vojenské zakázky obuvi (komisky). Avšak po poklesu poptávky ze strany armády a rostoucí neschopnosti skutečské výroby konkurovat moderní velkovýrobě nastal úpadek obuvnictví, trvající až do 70. let. V roce 1870 byla založena ve Skutči první obuvnická továrna a skutečské obuvnictví se stalo opět konkurenceschopné. Už po vzniku první republiky bylo takovýchto továren ve Skutči osm a před válkou zde existovalo již 20 středních a malých obuvnických provozoven, zaměstnávajících 1 250 pracovníků. Po 2. světové válce byly v rámci znárodnovacího procesu skutečské továrny sloučeny do dvou provozoven, od roku 1949 pod jediný podnik s názvem Botana Holice,

⁷ HLINECKÝ, A.: *c. d.*, s. 134n.

⁸ KUČA, K.: *c. d.*, s. 651.

⁹ DOLEŽÁLEK, J.: *c. d.*, s. 23-29. Též: RŮŽKOVÁ, J. – ŠKRABAL, J. a kol.: *c. d.*, s. 528.

jehož ředitelství bylo přesunuto v roce 1952 do Skutče. Od 60. let se výroba zaměřila na sportovní obuv, známou pod značkou Botas.¹⁰

V okolí Skutče najdeme řadu lomů, z nichž většina je v dnešní době již opuštěna. Dříve se na Skutečsku těžila především opuka a žula, které byly využívány ke stavbám, výrobě dlažebních kostek, jako šterk apod. Zatímco příbylovská opuka se těžila zvláště na začátku 19. století a pak až od roku 1975, skutečská žula byla nejvíce žádanou v souvislosti s výstavbou železniční trati.¹¹ Ta se stavěla v letech 1869 – 1871 a spojovala Pardubice s Havlíčkovým (Německým) Brodem. Skuteč však ležela mimo tuto trať, a tak je vlaková zastávka ve městě otevřena až později roku 1897 v rámci napojené vedlejší trati Žďárec – Polička. Doprava do Skutče tím byla výrazně urychlena a navíc kamenolomy zvýšily počet pracovních míst, avšak o to horší bylo pozdější propouštění v souvislosti s hospodářskou krizí za první republiky. Nejvíce lidí na Skutečsku pracovalo právě v lomech a továrnách. Ve 30. letech 20. století došlo k rapidnímu růstu nezaměstnanosti a skutečtí kameníci zahájili roku 1932 masivní stávkové kampaně. Problém byl umocněn tím, že většina lidí, kteří přišli o práci v obuvnictví, přešla právě do kamenolomů. Vlivem sociální skladby a strukturální nezaměstnanosti měla ve Skutči nadprůměrnou podporu KSČ a patřila mezi první města republiky, kde získal post starosty komunista.¹² Po druhé světové válce byly všechny lomy znárodněny a staly se opět hlavním zdrojem profesního uplatnění pro Skuteč a okolí (celkem zaměstnávaly necelé 2 000 pracovníků).¹³ Po válce rovněž Skuteč zažila velký úbytek populace, způsobený jednak válkou, ale hlavně odchodem obyvatelstva do pohraničí. Celkový počet obyvatel klesl z předválečných čtyř tisíc na necelé tři tisíce.¹⁴

Ze správního hlediska patřila Skuteč od poloviny 17. století k chrudimskému kraji, pod patrimoniální úřad Rychmburk. Roku 1792 byl ve Skutči zřízen městský magistrát. Po zániku patrimoniální správy roku

¹⁰ KUČA, K.: *c. d.*, s. 647, 649. Též: HLINECKÝ, A.: *c. d.*, s. 187.

¹¹ NOVOTNÝ, P.: *c. d.*, s. 29-30.

¹² NĚMEČEK, Jiří: *Almanach 2000-2005*. Jazykové gymnázium Václava Jana Tomáška. Skuteč 2005, s. 13-14. Též: FRAJDL, Jiří – ZIKMUND, Vlastimil: *Listy z dějin východních Čech*. Východočeské nakladatelství, Havlíčkův Brod 1965, s. 107, 113, 159.

¹³ KUČA, K.: *c. d.*, s. 649.

¹⁴ RŮŽKOVÁ, J. – ŠKRABAL, J. a kol.: *c. d.*, s. 528.

1848 se stala Skuteč okresním městem a patřila pod soudní okres Vysoké Mýto. Skuteč spadala pod tento okres až do poloviny 20. století, od roku 1950 přešla pod hlinecký a od roku 1961 pod chrudimský okres.¹⁵

¹⁵ Tamtéž, s. 476.

3. SKUTEČSKÉ ŠKOLSTVÍ PŘED ROKEM 1869

Skutečská škola vznikla původně jako farní zhruba v první polovině 14. století, avšak nejpozději roku 1350. K založení školy došlo tedy ve stejné době, kdy byl vybudován kostel s farou.¹⁶ Z tohoto období se nedochovaly žádné prameny, a tak není jasný přesný rok vzniku školy, ani její právní status ve vztahu k městu či církvi. Zpočátku vykonával funkci učitele farář, vyučující převážně náboženství a zpěv v místním kostele. Prameny však mlčí o prvním světském učiteli, neví se kdo, kdy ani kým (zda světskou či církevní mocí) byl jako místní učitel dosazen. Lze však spolehlivě dohledat, že již v této době zdejšímu učiteli asistoval jako pomocník místní kostelník, tato spolupráce pravděpodobně probíhala již v době, kdy práci učitele zastával farář. V počátcích podporovala školní činnost zejména šlechta z blízkého hradu Rychmburku, nejdříve páni z Mrdic a poté páni z Pardubic, kteří Rychmburk koupili.¹⁷

Jméno prvního učitele známe až z roku 1457, kdy se jím stal Matěj (označován v pramenech jako „rektor“, což bylo označení pro správce školy), a právě on začal zaznamenávat historii místního školství a dějin Skutče. Nejde jen o nejstaršího doloženého učitele, pracoval rovněž jako městský písař, začal psát tzv. žlutou gruntovní knihu (informace o Skutči), mluvil latinsky a sloužil jako úředník na nedalekém hradě Rychmburk.¹⁸ Někteří starší autoři (např. A. Hlinecký) uvádí jako prvního doloženého učitele až Matyáše roku 1466.

V roce 1475 se stal učitelem Mikuláš. Významně se zasloužil o založení nadace při farním chrámu na opatrování českých mešních knih, soustředil se zejména na výuku zpěvu. Byl v řadě oblastí kulturně činný, jeho život ale předčasně ukončil mor v roce 1479.¹⁹ Následně se nedochovaly prameny, a existují jen kusé informace o dvou učitelích první

¹⁶ HLINECKÝ, Antonín: *Krátké dějiny škol skutečských* (dále jen *Krátké dějiny*). Rukopis z archivu Městského muzea ve Skutči (dále jen AMMS), kniha č. 59, nestr.

¹⁷ ADÁMEK, Karel.: *Školy skutečské*. In: *Škola a život*. Praha 1876, s. 201 – 205.

¹⁸ JETMAR, Václav: *Skutečské školství za starých časů*. In: *Vysokomýtsko*. Vysoké Mýto 1931, s. 448 – 456.

¹⁹ KURZ, Vilém: *Skuteč a Skutečsko*. Skuteč 1934, s. 7 – 12.

poloviny 16. století (od roku 1501 – 1530 Duchek, 1530 – 1548 Jakub Kropáček z Ledče).²⁰

Souvislejší informace jsou dochovány až od poloviny 16. století. Roku 1548 se stal učitelem Václav Klatovský. Šlo o usedlého skutečského měšťana, který v duchu křesťanství shromažďoval finanční a materiální pomoc pro chudé, po své smrti roku 1550 zanechal velkou část majetku církvi (zahradu se sadem, které však jeho potomek odkoupil roku 1629 zpět). Pro vývoj školství je důležité, že výuka probíhala v Klatovského měšťanském domě (u kostela, č. p. 383), čímž škola získala první prostor pro výuku mimo sakrální stavby a faru.²¹

Po Klatovském nastoupili 1550 Linhart Špis, od roku 1566 Vincenc (příjmení nevíme) a v letech 1570 – 1573 Jiřík Berounský.²² Relativně častým jevem tohoto období byla výměna špatně placeného povolání učitele za místo městského písaře. Místo učitele opustili Vincenc, Jiří Berounský i jeho následník Jakub Václav Roza Chlumecký, právě ve prospěch místa městského písaře. Učitelé si často museli přivydělávat sobotálesem či dobrovolnými dary od místních obyvatel. Určitou cestou z finanční tísně kantorské profese byl výhodný sňatek, místní učitelé si často brali za manželky dcery či vdovy bohatých měšťanů. Např. Jakub Václav Chlumecký si vzal Annu, vdovu po Petru Šindelovi a dle kronikáře se tak stal „usedlým měštínem“. Vincenc si zase vzal vdovu Kateřinu Vobořilovou, i tento sňatek byl vnímán současníky jako „dobrá partie“. Dobrý sňatek hrál i společenskou roli, např. učitel Jan Laurener si roku 1655 vzal Martu, dceru vysoce postaveného úředníka a pozemkového vlastníka Petra Adolfa, což mu pomohlo ve sporu s místním děkanem Janem Sedleckým. Když se mu později narodila dcera, kmotrem se jí stali hrabě Berka z Dubé a kmotrou hraběnka z Dubé.²³

Od roku 1604 s nástupem Jana Sedmerka z Nového Města na Moravě se poprvé objevuje místo podučitele, kterým se ve zmíněném roce stal Mikuláš Hovorka. Následně bylo podučitelské místo obsazováno pravidelně. Pozice podučitele sloužila často jako předstupeň pro jmenování

²⁰ JETMAR, V.: *c. d.*, s. 448.

²¹ ADÁMEK, Karel Václav: *Město Skuč*. Praha 1901, s. 18 – 22.

²² JETMAR, V.: *c. d.*, s. 448 – 456.

²³ HLINECKÝ, A.: *Krátké dějiny*. Též: Adámek, K.: *Školy skutečné*, s. 203-205.

učitelem, respektive v případě úmrtí či odchodu učitele jeho místo obvykle dostal právě podučitel. Například v letech 1661 – 1711 působil jako učitel Severin Havránek, varhaník a rodák z Vysokého Mýta. Když zemřel, úřad po něm dostal jeho syn Tomáš Havránek, do té doby působící jako podučitel. Ten v roce 1725 zemřel a opět nastoupil jeho syn (Antonín Havránek). Obdobná situace nastala v letech 1730 – 1765, kdy byl Jan Král vystřídán svým synem Antonínem Králem. Byly i případy, kdy se úřad nedědil z otce na syna, ale obdržel ho např. bratr zesnulého.²⁴ V době třicetileté války a následně i po ní město i škola živořily. Z této doby se nedochovaly téměř žádné záznamy.

Po úmrtí Antonína Krále roku 1765 se ve Skutči vystřídalo několik učitelů bez dostatečného vzdělání a zkoušek (tzv. „*nezkoušení učitelé*“): Antonín Polanský, František Kavan st. a jeho syn František Kavan ml.²⁵ Paradoxem je, že právě v době nízké kvality výuky skutečskou školu navštěvoval jako chlapec později známý skladatel, hudebník a pedagog Václav Jan Tomášek (1774 – 1850).²⁶ V tomto případě měl na V. J. Tomáška vliv spíše místní děkan Jan Chuchelský z Nestajova (za jeho působení byly pořízeny nové varhany a chrámová hudba byla bohatě finančně podporovaná). Samotný Kavan učil Tomáška hře na klavír, ale rodiče nesouhlasili s vyučovacími metodami (bití přes prsty, agresivita učitele apod.) a spolupráci ukončili.²⁷ Roku 1774 se původně farní skutečská škola formálně stala šestiletou školou triviální. V praxi to příliš neznamenalo: učitelé měli dále finanční problémy (viz výše) a museli je řešit různými způsoby, škola měla k dispozici jen dvě místnosti a výuka byla až do počátku 19. století na velmi nízké úrovni.

Po úmrtí Kavana ml. roku 1795 převzal místo učitele Jan Opletal. V době jeho působení ve Skutči došlo ke značnému kvalitativnímu rozvoji

²⁴ K posloupnosti jednotlivých učitelů: JETMAR, V.: *c. d.*, s. 448 – 456.

²⁵ HLINECKÝ, A.: *Krátké dějiny*.

²⁶ V. J. Tomášek projevoval hudební nadání již od dětství. Jako chlapec byl poslán k regentu chori Wolfovi do Chrudimi, kde se učil zpěvu a hře na housle. Vystudoval gymnázium v Praze, studia na právnické fakultě v Praze již nedokončil. Živil se jako učitel hudby u hraběte Jiřího Bouquoye. Věnoval se zvláště písňové tvorbě, zhudebnil např. texty od Goetheho nebo Schillera. Viz: Městské muzeum ve Skutči. Václav Jan Tomášek. Dostupné online: <<http://muzeum.skutec.cz/pametni-sin-v-j-tomaska/vaclav-jan-tomasek/>>. [cit. 2010-03-31].

²⁷ ZÁSTĚRA, Josef Kliment: *Václav Jan Křtitel Tomášek, předchůdce Bedřicha Smetany*. Skuteč 1925, s. 6 – 11.

školy. Jan Opletal měl vzdělání ze studií z Prahy a Vídně, mluvil německy a latinsky, ve Skutči proslul jako výborný hudebník.²⁸ Došlo k nárůstu hodin zpěvu, hudby a rovněž zkvalitnění výuky německého jazyka. Pod jeho vedením byla také otevřena druhá třída (školy dosud jednotřídní) a rozhodnuto o získání nové budovy. Důvodem byl rostoucí počet obyvatel a s tím i žáků navštěvujících skutečskou školu. Prostory byly pro výuku již nedostatečné: škola měla jen dvě místnosti, přičemž místnost pro novou třídu byla pronajata v jiné budově, než ta původní.

V době, kdy na skutečské škole vyučoval Jan Opletal, se v pramenech vyskytují zmínky o pokoutní škole. Jednalo se o neveřejnou školu (přesnou dobu jejího trvání nevíme), kde vyučovala žáky bába Šimková (první učitelka ve Skutči vůbec), která však neměla žádné učitelské vzdělání. Úroveň této školy byla nízká, pro což však byla vyhledávána rodiči, kteří neměli v úmyslu posílat děti do školy triviální, která byla pro žáky časově náročnější. Existence skutečské pokoutní (postranní) školy byla spojena s řadou skandálů, které ji provázely: místní kaplan Klička napsal dopis purkmistrovi Janu Krunkovi, v němž si stěžoval na Šimkovou, její osobu i kvalitu výuky.²⁹

Opletal učil ve Skutči na triviální škole 15 let, během kterých došlo k výraznému zlepšení kvality výuky. Roku 1810 odešel do Prahy, kde působil jako varhaník a krátce poté zemřel. V době Opletalova působení zjevně získávalo větší vliv na školu město. Se vznikem městského magistrátu v roce 1792 vzrostl vliv města na jmenování nových učitelů (do té doby dominantní vliv církve), tím nabylo město i určitý vliv v organizačních záležitostech školy.³⁰ Éru Jana Opletala lze tedy považovat i v tomto směru za přelomovou.

Po Opletalově odchodu škola ze zmíněných důvodů kupuje hospodářskou budovu (na náměstí, č. p. 133), kam přesunuje veškerou výuku (současně odprodala dvě dosavadní místnosti). Lze říci, že po odchodu Opletala ve Skutči působí již kvalifikovaní učitelé a kvalita výuky

²⁸ Kol. autorů: *75 let Rubeše - zpěváckého a hudebního spolku ve Skutči*. Skuteč 1937, s. 13 – 18.

²⁹ HLINECKÝ, Antonín: *Město Skuteč*. In: *Historické rozhledy: poučné čtení pro mládež československou*. Roč. V, Telč 1902, s. 183.

³⁰ ZÁSTĚRA, J. K.: *c. d.*, s. 7.

se stabilizuje. Např. Opletalův nástupce Václav Svoboda je popisován jako „významný učitel a hudebník na slovo vzatý... jeho studenti znamenitého postavení se dodělali“. To dokazuje i jeho ocenění biskupskou konzistoří na „výborného učitele“ roku 1820.³¹ Právě u tohoto učitele studoval jako mladý žák Antonín František Rybička Skutečský (1812 – 1899), který se později stal významným právníkem vídeňského dvora (spoluvytvářel říšskou legislativu), právním historikem a badatelem.³² Poměrně častým jevem do přelomu 18. a 19. století byla kritika úrovně výuky či konkrétního učitele, od počátku 19. století však podobné zápisy již nenalzáme. Roli hrál také fakt, že městský magistrát do funkce jmenoval povětšinou starší a zkušenější učitele: např. nástupcům Svobody Janu Sedláčkovi (1824 – 1831) a Janu Petrusovi (1831 – 1843) bylo v době převzetí učitelského místa ve Skutči 45 a 30 let.

Jan Sedláček roku 1824 rozšířil školu o třetí třídu, zaměřenou hlavně na výuku německého jazyka (v dosavadní výuce převažovala čeština). Velmi rychle se stala vyhledávanou nejen kvůli své kvalitě výuky (učitel Jakub Dreyer), ale také z důvodu existence stipendijního systému: měšťan František Kohout zaplatil zřízení školní knihovny, předplatil škole příjem knih z Musea matice české a odkázal škole 20 zl., z jejichž úroku se mělo platit stipendium nejlepším žákům třídy. Dreyerovu třídu navštěvoval v letech 1847 – 1848 i lyrický básník a představitel Májovců Adolf Heyduk. Jakub Dreyer dával často i soukromé hodiny latiny a němčiny, pod jeho vedením (zejm. odborník na německý jazyk) se dostala řada studentů na gymnázia a německé školy (např. Josef Štěpánek působil po studiích jako profesor v Litomyšli, Josef Krupař jako profesor v Rusku). Dreyerovu výuku prameny charakterizují jako „přepilnou drezuru s dobrými výsledky“.³³

Rozvoj školy pokračoval v roce 1843, kdy byla první třída rozdělena na dvě části: elementární a první, čímž se počet tříd zvýšil na čtyři. S tím stoupl i počet vyučujících, doposud výuku zajišťoval učitel a jeden

³¹ HLINECKÝ, A.: *Krátké dějiny*.

³² Státní okresní archiv Chrudim: databáze osobností. Dostupné online: <http://www.soka-cr.cz/sluzby/vystavy/vystava_rybicka.htm>. [cit. 2010-03-31].

³³ KONEČNÝ, Bohumil Václav: *Almanach na počest osmdesátých narozenin Rybičkových*. Skuteč 1892, nestr.

podučitel, nyní vyučovali dva učitelé (Jakub Dreyer a František Štirský) a s nimi dva podučitelé (Antonín Petrus a Petr Král). V roce 1856 školu navštívil zemský školní rada dr. Josef Čermák, z jeho hodnocení se nepřímo dozvídáme, že radil místním učitelům používat spíše psychologické postupy, než tělesné tresty. Kladl důraz „*na pedagogické působení učitele uváděje, že pouhý pohled učitelův u dítěte často více zmůže, nežli metla*“.³⁴ Od konce 60. let rostly Dreyerovy zdravotní problémy a vyučoval stále méně, proto nastoupil nový učitel Jan Enšpenger, specializující se zejména na výuku dějepisu. Prosazoval nové přístupy a metody ve výuce, jako učební text užíval v té době aktuální české dějiny od J. Malého z roku 1864.³⁵

Souvislejší zmínky o skutečské původně farní škole se objevují od 15. století. Ač zpočátku poměrně kusé, vypovídají zvláště o učitelích, kteří měli většinou nižší vzdělání. Pro nízký plat byli často nuceni si nejrůzněji přivydělávat. Až od 18. století začali ve Skutči působit kvalifikovanější učitelé, což se výrazně projevilo na úrovni výuky, která se začala permanentně zvyšovat. Po roce 1774 se tříletá skutečská škola stala šestiletou školou triviální. Rostl počet žáků ji navštěvujících, avšak stále nebyl vyřešen problém s nedostatkem prostor pro výuku.

V první polovině 19. století se nadále zvyšovala úroveň výuky a roku 1810 byl zakoupen dům na náměstí (č. p. 133), ale i ten začal být po čase nevyhovující. V 60. letech vyvrcholil problém špatného technického stavu této školní budovy. Noviny často poukazovaly na školu jako „*chatrnou a nebezpečnou*“, varující kolemjdoucí, že ani „*nahlas kýchnout nesmí, aby se škola nesesypala*“. Problém postihl i učitele: „*že městská rada učitele neplatí je veřejným tajemstvím*“.³⁶ Neblahá finanční situace byla vyřešena až zásahem Okresního úřadu ve Vysokém Mýtě, který donutil město situaci řešit a zaplatit nezbytné opravy. Definitivním řešením byla nakonec radikální přestavba školy, která proběhla roku 1878 (viz následující kapitola).

³⁴ Tamtéž. Též: ADÁMEK, Karel Václav: *Vlastivědný sborník východočeský*. Svazek V., Chrudim 1934, s. 164 – 167.

³⁵ JETMAR, V.: *c. d.*, s. 452.

³⁶ *Národní listy*. 17. 3. 1865, s. 2. Dostupné na stránkách Národní knihovny ČR: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=6891466&idpi=10418015>>. [cit. 2010-03-31].

4. SKUTEČSKÉ ŠKOLSTVÍ V LETECH 1869 – 1918

4. 1. Obecná škola (1869 – 1918)

V 60. letech probíhaly v Habsburské monarchii reformy v duchu politického liberalismu a mírné sekularizace, postavení a organizace škol se dostalo do popředí zejména v druhé polovině 60. let. Zásadní změnu představoval zákon č. 142 ze dne 21. prosince 1867 o obecných právech občanů státních, který de facto odstranil konkordát z roku 1855, a pod přímým vlivem církve zůstala již jen výuka náboženství.³⁷ Vztah státu a církve v oblasti školství dále upřesnil zákon č. 48 ze dne 25. května 1868, kde je výslovně přičten vrchní dozor nad školstvím státu.³⁸ Roku 1869 byl pak schválen zcela nový školský zákon (tzv. Hasnerův dle ministra kultu a vyučování Leopolda Hasnera) č. 62, který platil prakticky s několika novelami, až do roku 1948. Tento zákon v praxi vycházel ze zmíněné legislativy z roku 1867 o obecných právech občanů. Byla zavedena povinná osmiletá docházka pro děti od 6 do 14 let, přidány nové předměty do výuky (přírodopis, dějepis, tělocvik). Žáci navštěvovali osmileté obecné školy (namísto původních šestiletých triviálních škol), přičemž po pěti letech mohli přestoupit do tříleté měšťanské školy. Ve vztahu státu a církve byla potvrzena supremace státu ve věcech řízení a organizace školství (mimo školy církevní).³⁹

Na základě výše uvedené legislativy určoval nadále personální obsazení skutečné smíšené školy měšťanský magistrát, ten prakticky ihned vybral roku 1869 jako řídicího učitele Františka Štírského (1812 – 1883, ve Skutči učil od roku 1843). F. Štírský působil mimo školní činnost jako ředitel chrámového sboru, za což byl roku 1866 oceněn hradeckou konzistoří, roku 1873 byl zvolen do Okresní školní rady ve Vysokém Mýtě

³⁷ *Základní zákon o všeobecných právech státních občanů č. 142 ř. z. ze dne 21. prosince 1867.* Právnická fakulta Univerzity Karlovy. Judikatura Společnosti pro církevní právo. Dostupné online: <<http://spsp.prf.cuni.cz/lex/142-1867.htm>>. [cit. 2010-04-11].

³⁸ *Zákon ze dne 25. května 1868 jímžto se vydávají základní pravidla o postavení školy k církvi.* Právnická fakulta Univerzity Karlovy. Judikatura Společnosti pro církevní právo. Dostupné online: <<http://spsp.prf.cuni.cz/lex/48-1868.htm>>. [cit. 2010-04-11].

³⁹ ŠAFRÁNEK, Jan: *Školy české, obraz jejich vývoje a osudů.* II. svazek, Praha 1918, s. 230.

a 1880 mu císař udělil Stříbrný záslužný kříž s korunou.⁴⁰ Důraz, kladený v době Štírského na výuku hudební výchovy, dovedl několik žáků k vojenské hudbě (například Robert Šlemr a Josef Zástěra).⁴¹

Součástí liberalizačního procesu bylo i vydání tzv. spolčovacího zákona č. 135 ze dne 15. listopadu 1867, který připravil právní podmínky pro svobodnou existenci spolků. Z iniciativy skutečského učitele dějepisu Jana Enšpengera vznikla roku 1877 „*Učitelská jednota Budeč ve Skutči*“. Spolek sdružoval učitele a školy z blízkého okolí (např. Prosetín nebo Žďárec) a jeho cílem byla všeobecná pedagogická a osvětová činnost, zakládání knihoven, sbírek a pořádání přednášek.⁴²

Nový školský zákon ale přinesl také komplikace. Zavedení povinné školní docházky vedlo k nárůstu počtu dětí ve škole, zejména počty docházejících z okolních vesnic se rapidně zvýšily. To vedlo spolu se špatným stavem školní budovy (viz situace v 60. letech) a zcela nevyhovující kapacitou tříd k nutnosti situaci řešit. Jako nejvhodnější řešení se jevilo navázat na plán Jana Opletala z roku 1810. V tomto roce město koupilo měšťanský dům, který měl být pro školu přestaven, avšak v důsledku nedostatku financí se samotná přestavba neustále odkládala. V roce 1876 byla škola rozšířena na pětitřídní a měla již 514 dětí, v každé třídě více jak 100 žáků a počty nadále rostly (roku 1885 počet dětí 527, roku 1896 již 631).⁴³ Alarmující stav přinutil město situaci řešit. Již od roku 1873 probíhaly sbírky na stavbu nové školní budovy (výběr peněz například i formou daně - tzv. pивní a kořaleční krejcar). Zmíněný měšťanský dům byl zbourán a v roce 1878 byla slavnostně dokončena stavba nové školní budovy podle návrhu architekta Karla Fialy. Díky nové budově mohlo město otevřít všech osm tříd obecné školy.⁴⁴

Rostoucí počet dětí ale působil problémy i nadále. Jako řešení bylo zvoleno zřizování tzv. poboček (paralelních tříd pro přeplněné ročníky), které od školního roku 1879/1880 povolila C. k. zemská školní rada v Praze.

⁴⁰ Viz příloha č. 5a.

⁴¹ Kol. autorů: *75 let Rubeše - zpěváckého a hudebního spolku ve Skutči*. Skuteč 1937, s. 21.

⁴² OTCOVSKÝ, Ivan: *Soupis učitelských a školských spolků v Čechách do roku 1900*. Praha 1977, s. 455.

⁴³ AMMS, fond Školství, školní kronika (dále jen ŠK) obecné školy 1888 – 1904, kniha č. 43, s. 239 – 271.

⁴⁴ Státní okresní archiv v Chrudimi (dále jen SOKACh), fond Archiv města Skuteč (dále jen fond AMS). Městská kronika, č. př. 70/01, s. 63. Též: viz příloha č. 3b.

Skuteč k tomuto řešení přistoupila poprvé v roce 1882 (pobočka ke třetí třídě), další dvě byly zřízeny v letech 1884 (pobočka ke čtvrté třídě) a 1890 (pobočka k páté třídě). Třetí pobočka byla zřízena pouze jako prozatímní. Město původně požadovalo, aby se stal učitelem muž, Okresní školní rada ve Vysokém Mýtě se však rozhodla pro učitelku Annu Turečkovou. Město se obávalo, že by se učitelka mohla vdát a školu opustit. Navíc již dvě dříve povolené pobočky vedly ženy (Emanuela Kuthanová a Tekla Schrollová).⁴⁵ Pobočky fungovaly až do roku 1894, kdy byla zřízena měšťanská škola chlapecká a následně roku 1897 měšťanská škola dívčí. Poslední žádost o zřízení pobočky podalo město roku 1892, ale kvůli probíhajícím přípravám na zřízení měšťanské školy byla zamítnuta.⁴⁶

4. 2. Měšťanská škola chlapecká (1894 – 1918)

V městském zastupitelstvu se o zřízení měšťanské školy uvažovalo od 80. let, když bylo neúspěšně žádáno o přesunutí měšťanské školy chlapecké z Vysokého Mýta, kde se měla rušit. Intenzivně se pak zřízení školy diskutovalo od ledna 1891, kdy velkým obhájcem otevření měšťanské školy byl starosta Antonín Hlinecký a jeho syn, Antonín Hlinecký, působící jako učitel školy obecné. Veřejné mínění ve městě se také klonilo k názoru, že je potřeba vyššího vzdělání než mohla poskytnout škola obecná. Navíc vznik měšťanské školy by posílil prestiž města, protože měšťanské školy byly v rámci politického okresu Vysoké Mýto jen v Chocni a Vysokém Mýtě. Rozhodnutí města o zřízení měšťanské školy chlapecké bylo přijato v dubnu 1892. Současně probíhaly diskuze i v místní školní radě, kde měl návrh také podporu. Z řad učitelů se na prosazení měšťanské školy podíleli zvláště učitelé Jan Jadrný a Antonín Endrys (oba později postupně zvoleni řediteli měšťanské školy chlapecké).⁴⁷ Iniciativu však po celou dobu neslo spíše město. C. k. zemská školská rada v Praze povolila zřízení měšťanské školy chlapecké na konci roku 1892 a následně bylo místní školní radou

⁴⁵ SOkACh, fond Místní školní rada (dále jen MŠR). Protokol místní školní rady. 1886 – 1901, inv. č. 2, kart. č. 1. Vdané ženy totiž do roku 1918 nemohly učit, tzv. celibát učitelek.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské i obecné školy chlapecké ve Skutči. 1894-1930, kniha č. 44. s. 170.

reformováno celé skutečné školství: doposud smíšená obecná škola byla rozdělena na chlapeckou a dívčí (s platností od roku 1894). Byla založena chlapecká měšťanská škola (1893 rozhodnuto o podání žádosti, 1894 žádosti vyhověno) a později i dívčí měšťanská škola (roku 1897). Obecné školy měly společného správce (řídící učitel), zatímco obě měšťanské školy měly vlastního ředitele. Hlavní vliv na obsazení ředitelského místa měla místní školní rada.⁴⁸

Založení měšťanské školy bylo ze strany Okresní školní rady ve Vysokém Mýtě (na základě zprávy od c. k. zemské školní rady) povoleno s podmínkou, že bude co nejdříve postavena či zakoupena nová školní budova (určená pro chlapeckou a dívčí měšťanskou školu). Zpočátku měla měšťanská škola ve Skutči pouze jednu třídu a mohla tedy dočasně sdílet budovu s obecnou školou, do doby než bude postavena další budova. Svou roli hrály i kapacitní problémy: počet žáků rostl a obecná škola poskytovala jednu učebnu místní opatrovně, dále Sokolu a různým městským spolkům. Škola si tak musela často k výuce pronajímat místnosti v privátních domech (často č. p. 286).⁴⁹

Stavba nové školy byla zadána jako veřejná zakázka v maximálním nákladu 24 115 zl a 34 kr. Po zadání zakázky vypukla vleklá aféra. Městský zastupitel Karel Rybička přesvědčil dalších 15 členů zastupitelstva a společně podali stížnost na stavbu k C. k. zemské školní radě v Praze. Příčinou byl zájem změnit místo stavby: Rybička odmítal pozemek u špitálské zahrady a chtěl, aby byl odkoupen pozemek od jeho matky, na čemž by sám vydělal. C. k. zemská rada stížnost rezolutně zamítla. Nespokojeni s rozhodnutím, odjeli přímo k hejtmanovi do Vysokého Mýta. Ten jim řekl: „*Tak to vy jste ti páni, co chcete školu bourat? Tu radost nedožijete. Škola se bourat nebude.*“⁵⁰ Kronikář samotnou stavbu školy hodnotí jako velmi cenově nadhodnocenou a kritizuje zastupitelstvo města za špatné a neprůhledné účetnictví. Jeho slova dokládá fakt, že rozpočet byl na základě žádosti dodavatelů stavebních materiálů třikrát přepracován a jeho obsah opakovaně navýšen. Navíc kvůli nejasnostem byl požádán

⁴⁸ AMMS, fond Školství, ŠK obecné školy 1888 – 1904, kniha č. 43, s. 280 – 294.

⁴⁹ SOkACh, fond MŠR, Protokol místní školní rady. 1886 – 1901, inv. č. 2, kart. č. 1.

⁵⁰ SOkACh, fond AMS, Městská kronika, č. př. 70/01, s. 115.

architekt Drahoš z Vysokého Mýta a následně i okresní architekt, aby vypracovali posudek na rozpočet a stavební plán navrhnutý Karlem Fialou. Žádný posudek však pochybení či nadhodnocení výdajů jasně neprokázal.⁵¹

V letech 1894 – 1897 tedy měšťanská škola chlapecká sdílela školní budovu s obecnou školou chlapeckou a dívčí. Prvními učiteli měšťanské školy chlapecké se stali Jan Jadrný (první třída), starostův syn Antonín Hlinecký (druhá třída) a Václav Jetmar (třetí třída). Učební plán měšťanských škol zahrnoval následující předměty: čeština, němčina, dějepis, zeměpis, přírodopis, přírodopyt, kreslení, měřičství, rýsování, tělocvik, náboženství, od roku 1899 i francouzštinu. Zajímavostí je také spor o to, zda vyučovat židovskému náboženství. MŠR to zamítla (z důvodu malého počtu žáků – jen tři děti), ale Okresní školní rada ve Vysokém Mýtě výuku povolila.⁵² Důraz byl kladen zejména na výuku němčiny a město za tím účelem změnilo charakter tzv. Kohoutovy nadace, vzniklé ve 40. letech. Zpočátku bylo vypláceno Kohoutovo stipendium nejlepším žákům školy obecné, se vznikem měšťanky se začalo vyplácet jen nejlepším žákům německého jazyka v rámci obou obecných (výuka němčiny ve třetím, čtvrtém a pátém ročníku) i měšťanských škol. Za zmínku stojí také tzv. Nikličkova nadace (od roku 1903), která poskytovala stipendium žákům s nejlepším prospěchem v dějepise. Ta se však týkala pouze škol měšťanských.⁵³

Roku 1897 byla dokončena stavba jednopatrové budovy pro měšťanské školy, umístěná u špitálské zahrady. Trvala tři roky a architektem se stal opět Karel Fiala. Dokončení stavby bylo neustále posouváno, původním termínem byl říjen 1893, následně však byl kvůli technickým problémům přesunut na leden 1896, stavba byla nakonec dokončena až počátkem září roku 1897.⁵⁴ Vliv na zpoždění měla kromě zmíněných obstrukcí částí městského zastupitelstva i neschopnost města dohodnout se na přesném umístění školy. Konsenzu bylo dosaženo až v září 1893 a pro účel stavby město odkoupilo dům od rodiny Šlesingrů, část byla zbourána a větší část zrekonstruována a rozšířena. Vzhledem k prodlevě při

⁵¹ Tamtéž, s. 77n.

⁵² SOkACh, fond MŠR, Protokol místní školní rady, 1905 – 1911, inv. č. 4, kart. č. 1.

⁵³ SOkACh, fond MŠR, Protokol místní školní rady, 1886 - 1901, inv. č. 2, kart. č. 1.

⁵⁴ Školní budova viz příloha č. 3c.

stavbě musely být okresní školní radou povoleny provizorní místnosti pro výuky měšťanky v prostorách obecné školy (plán počítal jen s místností pro jednu třídu, ne tři). Zpoždění spojené s nutností provizoria na obecné škole se stalo předmětem silné kritiky ze strany okresní školské rady, která v několika usneseních apelovala na město, aby oznámilo konečné dokončení stavby.⁵⁵

Nová budova byla za velkých oslav vysvěcena na svátek sv. Václava 28. 9. 1897 děkanem Josefem Kvapilem. Původním záměrem bylo umístit do nové budovy jak chlapeckou, tak dívčí měšťanskou školu. Městské zastupitelstvo však názor na poslední chvíli změnilo a se souhlasem místní školní rady rozhodlo o tom, že do nové budovy bude umístěna chlapecká škola obecná a měšťanská. Dívčí škola obecná a měšťanská pak zůstaly v budově původní obecné školy z roku 1878. Od listopadu 1898 byl Antonín Hlinecký definitivně jmenován ředitelem měšťanských škol, na místě učitele měšťanské školy chlapecké ho nahradil František Voves z Chocně.⁵⁶

Ředitel Antonín Hlinecký byl výraznou postavou v dějinách skutečského školství. Vystudoval techniku v Praze a učitelství v Kutné Hoře. Začínal jako podučitel obecné školy, posléze byl jmenován učitelem obecné školy a roku 1894 učitelem měšťanské školy chlapecké. V říjnu 1897 se stal prozatímním ředitelem měšťanských škol a v listopadu 1898 definitivním ředitelem. Je autorem řady školních kronik a jako jeden z prvních se začal systematicky zajímat o historii školství ve Skutči od nejstarších dob. Jeho otec byl lékařem, téměř 20 let působil jako starosta města a spolu se synem se zasloužili o vznik měšťanské školy.⁵⁷

Od roku 1897 zůstala ve školní budově z roku 1878 obecná a měšťanská škola dívčí a průmyslová škola pokračovací (založená roku 1883 iniciativou skutečských učitelů jako jednorocní pokračovací učební kurz), Skuteč se tak stala přirozeným vzdělávacím centrem regionu.

S růstem počtu základních škol i žáků ve Skutči udělovala místní školní rada stále méně výjimku z placení školného. Za přelomový lze považovat rok 1894, kdy je v dokumentech místní školní rady deklarována

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ NĚMEČEK, J.: *c. d.*, s. 22.

⁵⁷ ADÁMEK, Karel Václav: *Vlastivědný sborník východočeský*. Svazek V., Chrudim 1934, s. 187 – 189.

nutnost významně redukovat počet výjimek z placení školného. Důvodem byl nedostatek financí. MŠR dokonce navrhovala, aby přiškolené obce platily dvojnásobný finanční příspěvek a ulehčily tak městu, které neslo největší zátěž dávek do školního rozpočtu.⁵⁸ Nakonec bylo roku 1898 rozhodnuto o dvojnásobném zvýšení školného pro děti z nepřiškolených obcí v případě studia na měšťanských školách.⁵⁹

Finanční dohru měla i samotná stavba školy, kdy město a MŠR nesouhlasily s konečnou výší platby za stavbu Karlu Fialovi. Obě strany si dokonce najaly právní zástupce. Fiala žádal 1500 zl., MŠR byla ochotna zaplatit 1050 zl. Pod hrozbou soudního procesu nakonec Fiala ustoupil a bylo mu vyplaceno jen 1050 zl.⁶⁰

Měšťanská škola chlapecká i měšťanská škola dívčí se účastnily do války řady společenských aktivit. Pořádaly se veřejné sbírky (např. 1909/1910 na dětskou opatrovnu), z iniciativy vedení školy bylo každou zimu rozdáváno teplé mléko a čaj chudým žákům (tzv. polévkový a mléčný ústav). Roku 1916 vznikla ve Skutči „Okresní péče o mládež ve Skutči“, jež pořádala sbírky pro chudé žáky, děti bez rodin a umísťovala sirotky do nových domovů. Do hmotné pomoci chudým žákům se zvláště intenzivně zapojovali učitelé místních škol.⁶¹ Měšťanky se také aktivně podílely na fungování místní pobočky Červeného kříže, vzniklé roku 1916, který finančně a materiálně podporoval chudé, zraněné či nemocné.⁶²

⁵⁸ Návrh byl však zamítnut, SOkACh, fond MŠR, Protokol místní školní rady 1886 – 1901. kart. č. 1, inv. č. 2.

⁵⁹ Chudí mohli nadále žádat o výjimku, Tamtéž.

⁶⁰ Schůze MŠR ze dne 7. 4. a 6. 5. 1898. Tamtéž.

⁶¹ Kol. autorů: *Vysokomýtsko. Vlastivědné čtení o okrese vysokomýtském a skutečském*. Vysoké Mýto 1931, s. 481.

⁶² Tamtéž, s. 478.

4. 3. Měšťanská škola dívčí (1897 – 1918)

Vznik dívčí školy měšťanské probíhal téměř současně s měšťanskou školou chlapeckou. Roku 1893 řídící učitel obecné školy Jan Hrchál požadoval vznik měšťanské školy dívčí a v případě jejího zamítnutí alespoň otevření šesté třídy dívčí. Důvodem byl vysoký počet žákyň v jednotlivých ročnících (přes 80). Místní školní rada rozhodla o podání žádosti o založení měšťanské školy dívčí a C. k. zemská školní rada v Praze vzhledem k již existujícímu projektu chlapecké školy měšťanské návrh roku 1894 schválila. Součástí byla zmíněná podmínka o stavbě nové budovy pro dívčí a chlapeckou školu měšťanskou.

Navzdory původní koncepci (měšťanky měly jít obě do nové školy dostavěné roku 1897) zůstala měšťanská škola dívčí společně s obecnou školou dívčí ve staré budově z roku 1878. V dokumentech zastupitelstva ani školních kronikách není uveden žádný specifický důvod, proč k této změně došlo, roli mohly hrát výchovné důvody. Většina členů MŠR prosazovala samostatnou budovu pro dívky a chlapce. MŠR stranila spíše chlapeckým školám, což dokazuje například přednostní umístění obecné a měšťanské školy chlapecké do nové školní budovy. MŠR měla také často výhrady proti tomu, aby byly do škol dosazovány ženy učitelky. Např. při konkurzu na ředitele či ředitelku měšťanské školy dívčí MŠR schválila návrh z 25. 1. 1896: „Činí se návrh, aby při vypisování konkurzu na místo ředitele měšťanské školy dívčí vypsán byl konkurz na místo ředitele, nikoliv ředitelky“.⁶³ Měšťanské školy měly původně společného ředitele A. Hlineckého. Následně se roku 1904 funkce rozdělila, Hlinecký zůstal jako ředitel na dívčí škole měšťanské a ředitelem chlapecké školy měšťanské se stal Antonín Endrys. Hlinecký v souboji o místo ředitele porazil místní učitele J. Jadrného a V. Jetmara.⁶⁴

V letech 1898 – 1899 se ředitelé dívčí a chlapecké školy měšťanské dostali do sporu kvůli statutu průmyslové školy pokračovací. Ředitel A. Hlinecký z mravních důvodů požadoval přesunout pokračovací školu do prostorů škol chlapeckých. Proti tomu protestoval Endrys. Pozici

⁶³ Schůze MŠR, 25. 1. 1896, SOkACh, fond MŠR, Protokol místní školní rady. 1886 – 1901, inv. č. 2, kart. č. 1.

⁶⁴ Schůze MŠR, 14. 9. 1897, tamtéž.

Hlineckého však paradoxně oslabil správce obecné školy dívčí Jana Hrchála, který s poukazem na inspekční dokumenty konstatoval: „*Nikdo nijakých závad škole pokračovací nevytýkal, ani pan c. k. vládní komisař, c. k. školní inspektor, ani předseda místní školní rady*“.⁶⁵ Postoj Hrchála byl velmi pravděpodobně ovlivněn jeho řídicím postavením ve správě průmyslové pokračovací školy a faktem, že po přesunutí školy by ve svém pokročilém věku musel na výuku a řízení školy pokračovací docházet cca 200 metrů daleko. Na to upozornil i Hlinecký: „*Aby důvody osobního pohodlí čelily důvodům pedagogickým, morálním a vůbec věcným*“.⁶⁶ Místní školní rada spor rozhodla v dubnu 1899, přesunula školu pokračovací do nové budovy škol chlapeckých a vyhověla tak Hlineckému.

Osobní spory mezi Hrchálem a Hlineckým však i nadále pokračovaly. Hlinecký podal stížnost k místní školní radě na to, že Hrchál má placený byt ve škole (jako správce obecné školy dívčí). Hlinecký jako ředitel měšťanské školy však takový byt neměl. MŠR spor vyřešila tak, že byt sice případně Hlineckému, ale vzhledem ke stáří Hrchála až po jeho odchodu do důchodu.⁶⁷

Spory měly obecně příčinu v nejasnostech ohledně rozdělení vybavení školy, knihovny, školní zahrady i místností mezi dívčí školu měšťanskou a obecnou. Různé tahanice, často irelevantního charakteru, se řešily od poloviny 90. let až do počátku 20. století. Roku 1904 kvůli zdravotním problémům odchází ředitel dívčí školy obecné Hrchál a několik měsíců po něm i ředitel dívčí měšťanky Hlinecký, který dočasně vedl správu obecné školy dívčí po Hrchálovi. Hlinecký byl totiž povýšen na okresního školního dozorce. Roku 1905 byl jmenován ředitelem pro obě dívčí školy František Husar, čímž došlo ke správnímú spojení obou škol pod jedno ředitelství, což ukončilo zbývající spory.⁶⁸

Již na přelomu let 1899/1900 se začala diskutovat možnost přístavby či rozšíření dívčí školy (stará budova z r. 1878). Městské zastupitelstvo se však k návrhu postavilo negativně, roli hrály finanční aspekty (nedávno dokončena nová škola) a také přesunutí pokračovací školy do budovy škol chlapeckých, čímž se uvolnilo místo. Roku 1907 si ředitelství dívčích škol

⁶⁵ Schůze MŠR, 30. 8. 1899, tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Schůze MŠR, 25. 11. 1899, tamtéž.

⁶⁸ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy dívčí 1897 – 1925, kniha č. 51, s. 43 – 60.

opět stěžovalo na kapacitní problémy. Žádost sice byla přijata, ale místo přístavby bylo omezeno přijímání cizích žáků do měšťanské školy dívčí.⁶⁹ Takové řešení ale nebylo ideální a bylo předmětem řady stížností, navíc stav budovy dle provedené kontroly nevyhovoval po stránce hygienické, bezpečnostní ani zdravotní. Roku 1905 školu poškodil požár menšího rozsahu.⁷⁰

V listopadu 1910 podala MŠR žádost o stavbu nové budovy pro obě dívčí školy s třídami o kapacitě 80 žáků. V prosinci téhož roku byl vypracován návrh rozpočtu a předběžný plán stavby. Na počátku roku 1911 byl vybrán jako hlavní stavitel Alois Prokop, který ze všech kandidátů předložil nejnižší cenu za stavbu (160 690 korun), stavební plány připravil architekt Ladislav Skřivánek. Místem pro stavbu se stalo pole, odkoupené od J. Přibyslavského a V. Záruby asi 50 metrů od náměstí. Město si na stavbu školy muselo půjčit peníze od občanské záložny v Chrudimi.⁷¹

Nová budova byla slavnostně otevřena 1. prosince 1912 a její stavba se vyhnula problémům, které provázely stavbu budovy pro chlapecké školy. Konečná částka sice překročila původní návrh o zhruba 30 000 korun, ale navýšení nebylo nikým zpochybněno.⁷² Původní budova dívčích škol (z roku 1878) se tak uvolnila, připadla městu, byla opravena a nastěhoval se do ní městský úřad a zanedlouho poté i spořitelna s poštou.⁷³

Roku 1914 musely skutečské školy poskytnout na základě rozhodnutí C. k. okresního hejtmantství Vysoké Mýto ze 14. září č. 386 prostory škol pro raněné vojáky. MŠR rozhodla, po přihlédnutí ke stavu obou školních budov, že bude poskytnuta pro účely vojenského lazaretu starší školní budova z roku 1897, tedy chlapecká. S tím souvisely i úpravy rozvrhu a výuky: na obou měšťankách se vyučovalo nadále celý týden, žáci obecné školy chlapecké však měli výuku jen tři dny v týdnu. Stejně tak byl

⁶⁹ Protokol ze schůze MŠR 19. 6. 1907, SOKACH, fond MŠR, Protokol místní školní rady 1905 – 1911, inv. č. 4, kart. č. 1.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Schůze MŠR ze dne 18. 3 a 14. 6. 1911, tamtéž. Též: AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy dívčí 1897 – 1925, kniha č. 51, s. 70.

⁷² Stavební práce byly celkem 191 215 K. 29 hal. – zápis schůze MŠR, dne 9. 8. 1913, viz: SOKACH, fond MŠR, Protokol místní školní rady, 1911 – 1921, inv. č. 5., kart. č. 1.

Školní budova – příloha č. 3d.

⁷³ JETMAR, V. – MORKEŠ, F.: *Skuteč*. In: Vysokomýtsko. Vlastivědné čtení o okrese vysokomýtském a skutečském. Vysoké Mýto 1931, s. 25.

redukován i počet vyučovacích dnů pro obecnou školu dívčí (chlapecká a dívčí škola obecná se musely dělit o společné prostory v rámci nové školní budovy pro dívky, postavené roku 1912).⁷⁴

Nová dívčí škola byla moderní budovou, která oproti chlapecké škole měla větší kapacitu a centrální topení. Stav chlapecké školy navíc poškodil zmíněný vojenský lazaret, jemuž byla za první světové války poskytnuta část prostor školy. Nový ředitel chlapecké školy Jan Jadrný (nastoupil roku 1904) usiloval od začátku války o výměnu budov, protože chtěl chlapeckou školu přemístit do prostor budovy škol dívčích, proti čemuž protestovalo ředitelství škol dívčích, které by muselo jít do horších podmínek. Návrh byl zamítnut a školy zůstaly ve stávajících budovách.⁷⁵

V 90. letech 90. století byla ve Skutči dobudována základní síť základního vzdělání v podobě obecné školy dívčí a chlapecké a měšťanské školy dívčí a chlapecké. Rodiče posílali děti více do škol. Počet žáků neustále rostl. Vznik měšťanek byl podpořen rostoucím počtem obyvatel města (viz tabulka na straně 41). Skuteč nabízela řadu pracovních příležitostí, zejména v obuvnictví a v otevíraných lomech v okolí města. Celkový rozvoj města se dotýkal i kulturní oblasti: byla založena řada spolků, postavena sokolovna atd.

⁷⁴ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy dívčí 1897 – 1925, kniha č. 51, s. 140 – 172.

⁷⁵ Schůze MŠR, dne 14. 7. 1915 – SOKACh, fond MŠR, Protokol místní školní rady, 1911 – 1921, inv. č. 5., kart. č. 1.

5. SKUTEČSKÉ ŠKOLSTVÍ V LETECH 1918 – 1939

5. 1. Školství v období první republiky 1918 – 1938

5. 1. 1. Školská legislativa v době první republiky

Vznik první republiky přinesl řadu změn, které ovlivnily skutečné školství, obecně však existovala návaznost na rakousko – uherský systém. Školský zákon z roku 1869, novelizovaný v roce 1883, zůstal i nadále zachován. Hlavním úřadem státní správy pro oblast školství se stalo Ministerstvo školství a národní osvěty. Přijatá legislativa víceméně reflektovala hlavní otázky, které bylo ve školství po roce 1918 nutné řešit: snížit vliv katolické církve, odstranit negramotnost ze Slovenska a Podkarpatské Rusi a přizpůsobit školství multinárodnostnímu charakteru Československa.

Roku 1919 byly vydány dva nové zákony, provádějící dílčí změny: zákon č. 455/1919 Sb. zrušil celibát učitelek s výjimkou učitelek začínajících, u kterých musela se sňatkem souhlasit okresní školní rada.⁷⁶ Druhý zákon č. 189/1919 Sb. se týkal možnosti zřizovat menšinové školy tam, kde žilo alespoň 40 dětí určité národnostní menšiny.⁷⁷ S novou legislativou šla i silná antiklerikální a protináboženská vlna, byly vynášeny kříže ze škol a minimalizován vliv církve ve výuce (velkou roli sehrála v tomto procesu osoba ministra školství G. Habrmana). Roku 1922 byl vydán zákon č. 226/1922 Sb. (tzv. malý školský zákon), který se týkal organizace výuky na obecných a měšťanských školách. Zásadně zlepšil kvalitu výuky prostřednictvím snížení maximálního počtu žáků v jedné třídě na 80 (dalšími novelizacemi až na 45 žáků). Náboženství se stalo dobrovolným předmětem (řazen jako povinný, ale rodiče měli právo děti do

⁷⁶ Portál veřejné správy České republiky. Zákony: Dostupné na <http://www.gov.cz/wps/portal/_s.155/22512/_ps.1243/M/_s.155/701?b=455/1919>. [cit. 2010-04-11].

⁷⁷ ŘEHÁČEK, Karel: *Česko – německé soužití na jihozápadě Čech v letech 1880 – 1938*. Historica. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis - Facultas philosophica, 2002. Dostupné online: <<http://www.ceeol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=1ad8897f-15ae-4adb-accf-cf78785cf082&articleId=30487e4b-7a5a-4ba8-b9c0-ab80a6401bcc>>. [cit. 2010-04-11].

výuky neposílat), nově zavedeny byly tělocvik pro dívky, nauka o domácím hospodářství, ruční práce a občanská nauka.⁷⁸ Zákon také upravil platy učitelů dle platových tarifů státní správy a specifikoval podmínky pro výkon učitelského povolání.⁷⁹

5. 1. 2. Budovy a vybavení škol ve Skutči

I po válce výuka probíhala ve dvou školních budovách. Ve starší z nich (postavené roku 1897) sídlila obecná a měšťanská škola chlapecká. Obecná škola měla pět tříd, měšťanská tři třídy, na ně navazoval jednorocní učební kurz, který byl smíšený (učili se zde chlapci i děvčata). V novější budově (postavené roku 1912) sídlila obecná a měšťanská škola dívčí. Počet tříd byl totožný jako v případě chlapeckých škol (pět na obecné, tři na měšťanské), na jednoletý učební kurz však dívky musely docházet do budovy chlapeckých škol. Prostory obou budov byly bezprostředně po válce dostačující, ale pro případ zvýšení počtu žáků již nebyly volné prostory.⁸⁰

S problémem nedostatku místa se začala potýkat nejdříve budova škol chlapeckých. Kromě zmíněného jednoletého učebního kurzu se zde totiž nacházela navíc živnostenská škola pokračovací a lidová škola hospodářská (viz exkurz). V celé budově se tak nacházelo dohromady asi 800 žáků. Nedostatek místa se začal projevovat od poloviny 20. let, např. ve školním roce 1925/1926 byla přesunuta jedna třída chlapecké školy do budovy škol dívčích.⁸¹ Obdobným způsobem se využívala dřívější školní budova č. p. 133, kde tehdy (a i nyní) sídlila městská spořitelna, poštovní úřad a státní vyšivačský kurz. Podle potřeby sem byly ve 20. i 30. letech umístěny některé třídy chlapeckých škol. Roku 1932 rozhodla místní školní rada požádat o vybudování přístavku k budově chlapecké školy. Městské zastupitelstvo ale z důvodu probíhající hospodářské krize žádost zamítlo. Problém nedostatku prostor postihoval výlučně jen chlapecké školy, dívčí školy měly vzhledem k nové budově prostory dostačující. Od roku 1899 existovala v rámci budovy škol chlapeckých i opatrovna (založena r.

⁷⁸ VESELÁ, Zdeňka: *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno 1992, s. 70 – 85.

⁷⁹ WALTEROVÁ, Eliška: *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti*. 1. díl, Brno, Paido 2004, s. 502.

⁸⁰ Viz příloha č. 3.

⁸¹ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské i obecné školy chlapecké 1894 – 1930, kniha č. 44, s. 182.

1898).⁸² Právě z důvodu nedostatečných prostor byla ihned po první světové válce přemístěna do budovy dívčích škol, kde jí byla vyhrazena jedna místnost o kapacitě 15 – 20 dětí pod dohledem světské pěstounky placené městem.⁸³

Budovy dívčích i chlapeckých škol byly často opravovány a potýkaly se s permanentním nedostatkem financí. Opravy se týkaly zejména vnitřních prostor (třídy, chodby, lavice, židle, stoly...). Vedení školy ve většině případů využívalo služeb místních skutečských řemeslníků a firem. Vzhledem k omezeným finančním prostředkům (např. 1918 – 1919 se vůbec nevytápěly tělocvičny v dívčích a chlapeckých školách) byly vybírány vždy nabídky s nejnižší cenou.⁸⁴ Postupně školy nakupovaly a modernizovaly vybavení: např. roku 1930 byl zaveden vodovod na zahradu budovy škol dívčích, průběžně nakupovány byly knihy do školní knihovny, do každé budovy zakoupen radiový přijímač Philips (pro chlapeckou školu jej uhradil místní lékárník Adolf Fiedler), v letech 1921 – 1922 byly opraveny prohnílé podlahy tělocvičny škol dívčích, 1924 – 1925 zavedeno do budov obou škol elektrické osvětlení do chodeb, sboroven a pracoven a s tím opraveno i zvonění. Na opravy a nákup vybavení pravidelně přispívali místní továrník Karel Kusý a lékárník Adolf Friedler.⁸⁵ Z větších oprav stojí za zmínku oprava stropů a střech na budově škol chlapeckých, kam po vichřici v říjnu 1930 začala zatékat voda.⁸⁶ Nejtěžší finanční problémy postihly skutečské školy v letech 1925 – 1930, současně s tím neměly měšťanské školy dostatek zkušených učitelů.

5. 1. 3. Učitelský sbor

Každá třída obecných i měšťanských škol měla svého vlastního třídního učitele. Na obecných školách tedy působilo celkem deset třídních učitelů, na měšťanských šest. V případě, že byla založena pro některou třídu pobočka (tj. paralelní třída otevřená v případě, že určitý ročník měl více

⁸² Otevření opatrovny - příloha č. 5b.

⁸³ Kol. autorů: Vysokomýtsko. Vlastivědné čtení o okrese vysokomýtském a skutečském. Vysoké Mýto 1931, s. 483.

⁸⁴ Např. často byly využívány služby Karla Kusého - SOkACh, fond Újezdni školní rada Skuteč (dále jen ÚŠR), Zápisy o schůzích místní a újezdni školní rady, 1931 – 1949, č. kar. 1, inv. č. 1.

⁸⁵ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy dívčí 1897 – 1925, kniha č. 51.

⁸⁶ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy chlapecké 1930 – 1953, kniha č. 48, nestr.

Československý červený kříž, Rubeš, Hasičský sbor) a v některých měli i předsednické funkce (např. Okresní osvětový výbor, Okresní výbor pro péči o mládež). Pro učitele byla pořádána řada vzdělávacích akcí, např. v říjnu 1930 učitelskému sboru proslovil přednášku prof. A. Novák na téma soudobé české literatury, 2. 5. 1931 se učitelé zúčastnili přednášky doc. J. Příhody o nových osnovách a připravované reorganizaci měšťanských škol.⁸⁹ Významně se učitelé v součinnosti s rodiči žáků podíleli na fungování rodičovského sdružení (založeno v říjnu 1930, předsedou zvolen továrník Karel Kusý), např. v listopadu 1932 učitelský sbor uspořádal pro rodiče přednášku MUDr. Josefa Chrousta na téma nakažlivých dětských nemocí. Učitelský sbor také založil tzv. nadaci učitelského sboru - jednotliví učitelé do ní přispívali finančními prostředky a sbor každoročně vyhlásil cenu pro nejlepšího žáka, který pak dostal finanční odměnu. Naproti tomu v politické oblasti byli učitelé zcela pasivní, i když určitou formu participace mohla představovat aktivita v rámci MŠR (učitelé, resp. především ředitelé měšťanek a řídící učitelé obecných škol byli přímo členy MŠR, takže se museli angažovat; do Okresní školní rady ve Vysokém Mýtě byl občas vyslán zástupce, aby zjistil, co je nového – nová nařízení, co bylo schváleno apod.). Výjimkou byl Jan Jadrný, ředitel měšťanské školy chlapecké v letech 1909 – 1924, před válkou byl aktivní v rámci mladočeské strany a po válce vstoupil do její ideové pokračovatelky Národní demokracie.⁹⁰

Po válce byl Jan Jadrný ředitelem chlapeckých škol, v letech 1924 – 1926 Václav Jetmar, 1926 – 1930 František Laušman a poté zastával místo ředitele až do roku 1949 František Morkes. Karel Kořízek byl ředitelem dívčích škol v letech 1915 – 1924 a do Skutče byl přesunut v době války z pohraničí (Úpice), na což si velmi stěžoval. V lednu 1919 pak Kořízkovi přišlo z Ministerstva školství a národní osvěty vysvětlení, že jeho přeložení mělo politické důvody. Důvodem byl Kořízkův slovanský nacionalismus, na jeho místo byl dosazen monarchii loajální František Kalina, který v Úpici zakázal dokonce kreslení červenou a modrou barvou na bílý papír, protože

⁸⁹ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy chlapecké 1930 – 1953, kniha č. 48, nestr.

⁹⁰ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské i obecné školy chlapecké 1894 – 1930, kniha č. 44, s. 170.

tyto barvy mohly vyvolávat slovanské nacionální cítění.⁹¹ V letech 1925 – 1930 byla poprvé ve Skutči ředitelkou dívčí měšťanské školy jmenována učitelka, a sice Terezie Žofková (i když v letech 1904 – 1905 byla Thekla Schrolllová po náhlém odvolání A. Hlineckého prozatímní ředitelkou měšťanské školy dívčí). V letech 1931 – 1939 vedla školu Jarmila Pelikánová. Většina ředitelů byli vždy služebně starší učitelé, působící již delší dobu ve skutečském školství, vyjma z politických důvodů dosazeného Karla Kořízka. Zajímavostí také je, že se do čela chlapeckých škol nikdy nedostala žena (i když na dívčích již ředitelky byly).⁹²

Ve Skutči byly, stejně jako ve zbytku země, reakce mezi učitelstvem na tzv. malý školský zákon negativní. Důvodem bylo snížení učitelského platu. Měšťanky měly také problémy sehnat dostatečně kvalifikované učitele, protože v důsledku snížení platů klesal o profesi zájem: učitelé obecných škol byli totiž placeni stejně jako učitelé měšťanských škol, učitelé měšťanek ale potřebovali navazující zkoušky, vzhledem ke stejné platové třídě ale neměli učitelé obecných škol motivaci k dalšímu vzdělání.⁹³ Zákon o zrušení celibátu neměl na skutečských základních školách příliš dopad, již za války totiž došlo k velkému navýšení počtu žen v rámci učitelského sboru. Ve školním roce 1917/1918 učilo na školách ve Skutči již osm učitelek, což tvořilo celou polovinu učitelského sboru.⁹⁴

Učitelský sbor se stýkal se svými kolegy z okolí jen velmi málo. Dělo se tak prostřednictvím zástupce na jednání Okresní školní rady ve Vysokém Mýtě a dále v rámci tzv. okresních učitelských porad. Ty jsou však doloženy jen dvakrát (v letech 1917/1918; v květnu 1931 se učitelé sešli v Luži a tématem porady byla hospodářská krize). Oproti předválečnému období byli učitelé zcela pasivní ve správě opatrovny. Ta se přesunula do budovy dívčích škol a její správa a financování byla převzata městem (do války zajišťoval finance a spravoval její chod učitelský sbor).⁹⁵

⁹¹ Almanach Základní školy Úpice. Dostupné online: <http://www.zsbcupice.cz/onas/historie_skoly/z_almanachu.html>. [cit. 2010-03-31].

⁹² Viz příloha č. 2.

⁹³ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy dívčí 1897 – 1925, kniha č. 51, s. 225.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ AMMS, fond Školství, ŠK obecné školy chlapecké 1930 – 1936, kniha č. 45, s. 14.

5. 1. 4. Organizace obecných a měšťanských škol

Nad samotnými skutečskými školami a jejich řediteli fungovala jako hlavní orgán pro skutečné školství místní školní rada (MŠR). Do konce 19. století měla šest až sedm členů (děkan, předseda, místní školní dozorce, učitel, zástupci města), od roku 1897 se počet zvýšil na 10 – 11 členů. Od roku 1918 byl počet stanoven na 15 členů (celkem 4 zástupci jednotlivých skutečských škol a zástupci školní obce). MŠR rozhodovala o všech důležitých organizačních, finančních a personálních otázkách v místních školách. Organizačně byla podřízena Okresní školní radě se sídlem ve Vysokém Mýtě.

Vztahy MŠR s městským zastupitelstvem byly v meziválečném období víceméně bezkonfliktní. Výjimku představovalo období hospodářské krize a s ním spojený nedostatek financí přidělovaných do školství ze strany města. MŠR se v těchto letech začala více angažovat alespoň v přípravě školního rozpočtu, jehož sestavení bylo v pravomoci městského zastupitelstva a MŠR se mohla následně k navrhnutému rozpočtu vyjádřit. K jeho výši MŠR neměla, alespoň dle zápisů ze zasedání místní školní rady, až doposud větší připomínky. Nedostatečný příděl finančních prostředků však neumožňoval uhradit veškeré opravy a úklidové práce, které si provoz obou školních budov vyžadoval. MŠR se rozhodla řešit situaci požadavkem o zvolení úředníka, který by zastupoval a více prezentoval zájmy školy, do městského zastupitelstva. Cílem bylo dokázat zastupitelstvu nedostatečnou výši finančního zabezpečení a dlouhodobou neudržitelnost stavu budovy.⁹⁶ MŠR si dokonce začala zjišťovat, zdali sama stále formálně nevlastní svou původní školní budovu (bývalá dívčí škola, č. p. 133) na náměstí. Město ji však (výnosem c. k. Okresní školní rady ve Vysokém Mýtě ze dne 7. 1. 1913 č. 4948) nechalo přepsat na sebe, a to bezprostředně po přemístění dívčí obecné a měšťanské školy z budovy na náměstí do prostor stávající školní budovy, dostavené roku 1912.⁹⁷ Mimo tyto problémy byly však vztahy MŠR a města spíše kooperativní povahy.

Skutečné školy pravidelně navštěvoval okresní školní inspektor Josef Novák (ve 30. letech nahrazen Františkem Lehkým). Inspekce se

⁹⁶ Schůze MŠR ze dne 16. 12. 1932 – SOkACh, fond ÚŠR, Zápisy o schůzích místní a újezdni školní rady, 1931 – 1949, inv. č. 1., kart. č. 1.

⁹⁷ Schůze MŠR, 14. 12. 1932. Tamtéž.

obvykle konaly jednou za rok v jarních měsících, výjimkou byl školní rok 1924/1925, kdy inspektor navštívil školu celkem čtyřikrát.⁹⁸ Zprávy jednotlivých inspekci jsou vesměs pozitivní, stálým bodem kritiky však byla zejména nedostatečná docházka na obecné školy (89%), zatímco návštěva měšťanských škol byla v normě (98%). Tato výtka směřovala jak k učitelскому sboru, tak k rodičům, kteří měli zjednat nápravu. Druhým bodem kritiky byl stav budovy chlapeckých škol, který byl ve srovnání s mladší budovou škol dívčích mnohem horší, podle inspektora byla budova „celkově sešlá“. Součástí každé inspekce bylo také udělení pochvaly určitému pedagogovi za jeho práci.⁹⁹ Lepší stav budovy dívčích škol vedl k tomu, že ředitel chlapeckých škol prosazoval výměnu budov se školami dívčími, tento návrh byl opakovaně zamítnut při jednáních MŠR v letech 1924 – 1925.¹⁰⁰

Vztahy mezi obecnými a měšťanskými školami byly až na výjimky bezkonfliktní, do roku 1930 měla chlapecká škola obecná a měšťanská společného ředitele. Stejně tak dívčí obecná a měšťanská škola měly společného ředitele. Hlavním požadavkem obecných škol byla větší míra samosprávy, které se jim dostalo roku 1930 jmenováním řídicích učitelů k jejich vedení. K rozdělení správy napomohla finanční krize přelomu 20. a 30. let a také fakt, že v roce 1930 se měnil ředitel jak na dívčí, tak i chlapecké škole měšťanské a skupina učitelů v čele s Josefem Chroustem rozdělení v MŠR prosadila. Na žádost MŠR tedy povolila Zemská školní rada v Praze výnosem z 12. 3. 1930 č. I. 193-18882-1930, aby obecná škola dívčí byla správně oddělena od měšťanské školy dívčí. Důvodem byla také komplikovaná administrativa, která se usnadnila rozdělením správy mezi dva ředitele.¹⁰¹ Od 1. 8. 1930 byla správa školní budovy, a většina části zahrady, přidělena řídicí učitelce dívčí obecné školy Anežce Santholzerové. Školní byt byl ponechán řediteli dívčí měšťanky. Vzhledem k nedostatku

⁹⁸ 20. 10., 9. 3., 23. 3. a 12. 6., AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy dívčí 1897 – 1925, kniha č. 51, s. 220.

⁹⁹ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy chlapecké 1930 – 1953, kniha č. 48. Těž: AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské i obecné školy chlapecké 1894 – 1930, kniha č. 44, nestr.

¹⁰⁰ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské i obecné školy chlapecké 1894 – 1930, kniha č. 44, s. 168.

¹⁰¹ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské a obecné školy dívčí 1925 – 1940, kniha č. 52, nestr.

prostoru zůstala společná sborovna a řídicí učitelce byl přidělen jen nový stůl a skříň. Ke stejnému rozdělení administrativy došlo i v případě obecné a měšťanské školy chlapecké. Roku 1930 se stal řídicím učitelem pro obecnou školu chlapeckou Josef Chroust a ředitelem měšťanské školy František Morkes, který nastoupil na místo po Františku Laušmanovi.¹⁰² Když se v polovině 30. let začala hospodářská situace zlepšovat, měšťanské školy požadovaly opětovné sjednocení správy pod jednoho ředitele, obecné školy to odmítly a ke sjednocení tak nedošlo. Hlavními zastánci sloučení správy byli učitelé měšťanské školy chlapecké, což podpořila i dívčí škola měšťanská. Chlapecká škola měšťanská by spojením opět získala větší kontrolu nad správou obecné školy. V hlasování místní školní rady byli však zastánci spojení poraženi v poměru šest ku čtyřem.¹⁰³ V praxi však mnoho rozdílů nebylo, každá škola měla sice vlastního ředitele (ředitel měšťanských škol nebyl současně třídním učitelem, naopak v případě obecných škol byl řídicí učitel navíc i třídním učitelem), ale jinak sdílely prostory (učebny, tělocvičny, zahrady), vybavení i rozpočet.

V září 1938 proběhla ve Skutči formální reforma, v rámci níž se MŠR přejmenovala na újezdni školní radu (dále jen ÚŠR). Šlo o implementaci vládního nařízení č. 153 z roku 1937 Sb., které vycházelo ze zákona o měšťanských školách č. 233/1935 Sb.¹⁰⁴ Se změnou proběhly i volby do nové ÚŠR, jejímž předsedou se stal majitel továrny Karel Kusý. V rámci ÚŠR existovaly dva samostatné odbory: první odbor ÚŠR se zabýval záležitostmi školní obce Skuteč (bývalá působnost MŠR), druhý měl na starosti záležitosti školního újezdu (obvod, přesahující městskou školní obec, zahrnoval obce ve spádové oblasti měšťanské školy). Se vznikem ÚŠR také souviselo přejmenování obou měšťanských škol na újezdni měšťanské školy. V přípravě rozpočtu na rok 1940 se dostala do sporu ÚŠR s městským zastupitelstvem, zejména s přiškolenými obcemi (těch bylo celkem 10: Žďárec, Oldřetice, Leštinka, Radčice, Lhota, Hněvětice, Prosetín, Zbožnov, Skutíčko a Rychmburk), které nesouhlasily s

¹⁰² AMMS, fond Školství, ŠK obecné školy chlapecké 1930 – 1936, kniha č. 45, s. 6.

¹⁰³ SOKACh, fond ÚŠR, Zápisy o schůzích místní a újezdni školní rady, 1931 – 1949, inv. č. 1, kart. č. 1.

¹⁰⁴ Společná Česko – Slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1935 – 1938. Poslanecká sněmovna, tisky. Dostupné online: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t1100_19.htm>. [cit. 2010-04-11].

návrhem rozpočtu na rok 1940 a od července bojkotovaly zasedání ÚŠR. Kompromisu bylo dosaženo až v prosinci 1939.¹⁰⁵ Hlavním problémem vztahu těchto obcí se Skutčí byla právě otázka rozpočtu a rozdělování financí. Přiškolené obce kritizovaly svou výši příspěvku do rozpočtu prakticky každý rok.¹⁰⁶

5. 1. 5. Žáci a jejich aktivity

Počet žáků dosáhl svého vrcholu těsně před 1. světovou válkou, kdy na základních školách studovalo téměř 900 žáků. Od vzniku první republiky tento počet klesal a v polovině 20. let se zastavil na zhruba 680 žácích. Od počátku 30. let dochází opět k vzestupné tendenci a nejvyššího počtu bylo dosaženo ve školním roce 1938/1939 (842 žáků). Pokles byl viditelnější na dívčích školách. Ve školním roce 1917/1918 docházelo do dívčí obecné školy více jak 300 dívek, ve školním roce 1936/1937 klesl počet na 240. Obdobný vývoj platil i pro dívčí měšťanskou školu a ve slabší míře postihl i školy chlapecké.¹⁰⁷ V důsledku klesajícího počtu žáků byl roku 1926 nařízením zemské školní rady č. 55/75 spojen třetí a čtvrtý ročník dívčí obecné školy. Rodiče si stěžovali nejdříve u okresního výboru, a poté i na ministerstvu školství, třídy tak byly s platností od 1. 12. 1926 opět rozděleny.¹⁰⁸ Relativní pokles žáků byl zapříčiněn několika faktory. Prvním byl rostoucí počet měšťanských škol v okolí Skutče. Měšťanky byly nově založeny v Chroustovicích, Horním Jelení, Proseči, Brandýse nad Orlicí, Nových Hradech, Krouně a v Luži. K roku 1900 existovaly na Vysokomýtsku pouze měšťanské školy ve Vysokém Mýtě a Chocni, které navštěvoval největší počet žáků i po první světové válce. Skuteč byla počtem žáků až za nimi, tedy na třetím místě.¹⁰⁹

Dalším důvodem klesajícího počtu žáků byla rostoucí nezaměstnanost způsobená neschopností skutečských obuvních továren

¹⁰⁵ SOKACh, fond ÚŠR, Zápisy o schůzích místní a újezdní školní rady, 1931 – 1949, inv. č. 1, kart. č. 1.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Viz příloha č. 1.

¹⁰⁸ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské a obecné školy dívčí 1925 – 1940, kniha č. 52, nestr.

¹⁰⁹ JETMAR, Václav: *Skutečské školství za starých časů*. In: Vysokomýtsko. Vysoké Mýto 1931, s. 458 – 459.

konkurovat větším závodům. Nezaměstnanost ve 20. letech 20. století sice vyvažovala volná pracovní místa v okolních lomech, avšak i ty byly nuceny začít ve 30. letech s hromadným propouštěním. Klesající počet žáků tedy reflektoval klesající počet obyvatel města – viz následující tabulka.

Počet obyvatel ve Skutči:¹¹⁰

Rok	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950
Obyvatelé	2980	3085	3344	3969	4345	4036	4022	3004

Počet obyvatel odrážel pracovní příležitosti ve Skutči a okolí: v 2. polovině 19. století počet rostl, vrcholu dosaženo na začátku 20. století, od 20. let 20. století počet klesal.

Žákům byla uspořádána řada odborných přednášek, výletů a akcí. Slavný cestovatel Enrique Stanko Vráz navštívil školu 18. 9. 1922 a proslovil přednášku na téma Dálný východ, podepsal se do pamětní knihy a odpovídal žákům na dotazy.¹¹¹ Na přelomu let 1923/1924 byla v kreslírně dívčí školy výstava obrazů malíře Gustava Porše.¹¹² V únoru 1928 školu navštívil další cestovatel, František Novák, který přivezl sbírku cizokrajných živočichů a vedl s žáky diskusi zejména o námořnictví.¹¹³ Každoročně se konaly školní výlety, mladší žáci jezdili převážně do nejbližšího okolí Skutče nebo pořádali pěší pochody (často na hrady Rychmburk a Košumberk), starší žáci jezdili dále. V roce 1920 navštívili žáci měšťanských škol Toulovcové skály, 1921 jeskyně Punkvy a Macochu, 1925 Konopiště, 1926 Hlubokou a 1931 Krkonoše.¹¹⁴ Žáci také pořádali řadu různých charitativních sbírek, nejčastěji v rámci Československého červeného kříže (téměř každoročně), pak např. 1922 sbírku pro hladovějící v Podkarpatské Rusi nebo 1924 sbírku v dívčí škole pro odbor Národní jednoty severočeské.¹¹⁵ Rovněž v rámci rodičovského sdružení fungoval princip solidarity prostřednictvím finančního a hmotného fondu (oblečení a

¹¹⁰ Růžková, Jiřina – Škrabal, Josef: Historický lexikon obcí České republiky 1869 - 2005. I. díl. Praha 2006, s. 516.

¹¹¹ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy dívčí 1897 – 1925, kniha č. 51, s. 206.

¹¹² Tamtéž, s. 211.

¹¹³ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské i obecné školy chlapecké 1894 – 1930, kniha č. 44, s. 207.

¹¹⁴ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy dívčí 1897 – 1925, kniha č. 51, s. 187, 191, 206 a 207.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 216.

strava), který vypomáhal chudým žákům. Skutečské školy se také zapojily do podpory školství na Slovensku: mj. byla uspořádána sbírka knih pro Slovensko. Kromě hmotné pomoci přispěli ke zvýšení kvality vzdělání učitelé, kteří na Slovensku dočasně působili (např. 1919 – 1922 Jarmila Pelikánová učila v Nitře). Podobné projekty probíhaly i na pomoc Podkarpatské Rusi (finanční a materiální sbírka, zejména ošacení).¹¹⁶

Žáci a učitelé skutečských škol byli hlavním organizátory oslav 28. října. Kronika uvádí: „*Toho se chopila ihned mládež školní (zprávy o převratu) a v improvizovaném průvodu roznášela tu zprávu městem... večer zorganizovali slavnostní průvod městem*“.¹¹⁷ Škola se poté každoročně podílela (básně, představení, průvody, přednesy) na oslavách výročí 28. října, stejně jako oslav výročí upálení Jana Husa, narozenin Tomáše Garrigue Masaryka, výročí bitvy u Zborova a oslav spojených se skutečským rodákem Václavem Janem Tomáškem, kterému byl na konci 30. let vysazen „Tomáškův sad“.¹¹⁸ Školní rok byl vždy zakončen žakovskou akademií.

Zhoršující se mezinárodní situace druhé poloviny 30. let se projevila i ve Skutči. V srpnu 1935 probíhalo v okolí Skutče cvičení asi 400 vojáků, kteří přespávali v místní chlapecké škole. O rok později proběhlo další vojenské cvičení, v souvislosti s nímž přijel do Skutče 23. srpna prezident Edvard Beneš. Návštěva nebyla dopředu ohlášena a primárním cílem nebylo navštívit Skuteč, ale vojáky na cvičení. Městské zastupitelstvo v čele se starostou Melezinkem narychlo uspořádalo uvítací výbor. Prezident navštívil školu, setkal se s učiteli a žáky a v chlapecké škole se podepsal do školní kroniky. V krátkém projevu k obyvatelům ujistil, že i přes špatnou dobu, hospodářskou bídu a horšící se mezinárodní situaci, nehrozí republice žádné přímé nebezpečí. Asi po hodině prezident opustil Skuteč a odcestoval do Chrudimi. Vojáci město opustili na konci srpna. Budova chlapecké školy byla po jejich pobytu v takovém stavu, že úklidové práce trvaly i přes první týden září, čímž se odložil i začátek školního roku.¹¹⁹

¹¹⁶ Tamtéž, s. 205 a 233.

¹¹⁷ SOKACh, fond AMS, Městská kronika 1918 – 1923, č. př. 70/01, s. 10 – 28.

¹¹⁸ AMMS, fond Školství, ŠK obecné školy dívčí 1930 – 1940, kniha č. 55, s. 158.

¹¹⁹ V archivu je dodnes uloženo pero, kterým se prezident Beneš podepsal, viz příloha č. 5c.

5. 1. 6. Závěr

Období největšího rozvoje a rozkvětu škol bylo v době Rakousko – Uherska a první republika tedy nepředstavuje nějakou radikální či zásadně viditelnou změnu. Nebyly postaveny žádné nové školní budovy, ani přístavby, učitelský sbor byl stabilizovaný již na počátku první republiky, stejně tak výbava škol se jen mírně modernizovala. Vesměš šlo o rakouské dědictví, fungovaly obdobné spolky jako před válkou, konaly se sbírky na podporu finančně slabších žáků apod. Období první republiky tedy nepředstavuje v žádném případě radikální zlom v zavedeném systému. To dokumentuje i celorepublikový vývoj, podle Jiřího Doležala bylo nejvíce škol postaveno (z pohledu roku 1948) v době Rakousko – Uherska a jen velmi malé množství za první republiky.¹²⁰ Ve Skutči to souvisí také s tím, že hlavní ekonomický rozvoj města (lomy, obuvnictví) proběhl a kulminoval ještě v době Rakousko – Uherska a za první republiky město spíše ekonomicky upadalo.

V jedné oblasti je nicméně změna zřetelnější, a to v oblasti konfesní. Církevní krize na počátku republiky, vznik Československé církve, radikální hnutí Los von Rom a protestantská tradice v oblasti Skutče přispěly k tomu, že se snižoval počet žáků katolické víry, zatímco před válkou bylo na obecných školách celkem 503 katolíků (žáků) a jen jeden evangelík, v roce 1922/1923 jen 258 katolíků a počty mírně klesaly po celou dobu první republiky.¹²¹ Po počátečním návalu do Církve československé se počty od poloviny 20. let opět snižují a přibývá počtu bezvěrců.¹²² Nárůst počtu bezvěrců lze vysvětlit také tím, že náboženství je přesouváno do soukromé oblasti a lidé se nemuseli veřejně k určité konfesi hlásit, neboť to brali jako čistě osobní záležitost. S tím souvisí i formální změny - v době Rakousko – Uherska byly povinně ve školách kříže, první republika je odstranila, a nevědomky (i když do jisté míry oprávněně) začala budovat „Masarykův kult“. To se ve Skutči silně projevilo formou řady přednášek na téma T. G. Masaryk či Edvard Beneš, nákupem řady prezidentových obrazů, bust, učením se básniček o „*tatíčkoví Masarykovi*“ apod.

¹²⁰ DOLEŽAL, Jiří: *Česká kultura za protektorátu. Školství, písemnictví a kinematografie*. Praha 1996, s. 89.

¹²¹ Příloha č. 1. Konfesní příslušnost žáků.

¹²² Tamtéž.

5. 2. Školství v období druhé republiky 1938 – 1939

V důsledku Mnichovské smlouvy a odstoupení pohraničí přišlo do Skutče asi 50 uprchlíků a několik učitelů, kteří se zde usídlili. Z nově příchozích tvořili žáci jen menšinu (na dívčí měšťanskou školu nastoupilo 10 děvčat a na chlapeckou měšťanskou školu 3 chlapci).¹²³ Problém byl zejména s nadbytečným počtem pedagogů, část byla vedena jako nadpočetní učitelé, zbytek byl přesunut na jiná působiště.¹²⁴ Vláda se pokusila nadměrný počet učitelů řešit snížením věku pro odchod do penze. Na základě výnosu Ministerstva školství a národní osvěty z dubna 1939 byli pensionováni učitelé z ročníků 1882 – 1884 a učitelky z ročníků 1885 – 1886.¹²⁵ V případě Skutče odešla do důchodu Josefa Novotná, ředitelka obecné školy dívčí. Na její místo nastoupil jako prozatímní ředitel Josef Gruber, doposud učitel obecné školy dívčí. Nařízení se týkalo také Jarmily Pelikánové, ředitelky měšťanské školy dívčí, kterou vystřídal Augustin Hudrлік, doposud učitel na měšťanské škole chlapecké. Do důchodu odešla i Marie Macková (nahrazena Jiřinou Kittlerovou) z měšťanské školy dívčí.¹²⁶ Předčasné odchody starších učitelů tedy uvolnily pracovní místa a ze skutečských škol odešlo, i když ne o tolik let dříve, několik učitelů, kteří zde působili řadu let. Tito dříve pensionováni byli také spojeni se zaniklou první republikou, jako se v zemi projevovali snahy o vytlačení osobností a symbolů spojených s první republikou.¹²⁷

Na základě dalšího z nařízení měly odejít ze školy vdané učitelky – těch působilo ve Skutči několik: na obecné škole chlapecké Jana Kunzová – Rybičková (nahrazena Milošem Mrázem), Božena Jetmarová (nahrazena Jaroslavem Sedmidubským),¹²⁸ na měšťanské škole dívčí učitelka Jarmila Grmelová – Štýrská (nahrazena Matyldou Juškovou), Marta Janáčková – Dočekalová (nahrazena Vilémem Brodem) a Božena Divišová – Chalupová

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Např. Učitelka němčiny Jiřina Pošvárová přeložena do Chocně a nahrazena Ludmilou Novotnou - AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské a obecné školy dívčí 1925 – 1940, kniha č. 52.

¹²⁵ DOLEŽAL, J.: *c. d.*

¹²⁶ SOKACh, fond AMS, Městská kronika 1939 – 1943, č. př. 70/01, s. 37.

¹²⁷ KUKLÍK, Jan: *Lámání ducha. Školství v „autoritativní demokracii“*. In: *Dějiny a současnost*, r. XXXI, č. 3, 2009, s. 30 – 32.

¹²⁸ AMMS, fond Školství, Protokolní kniha – obecná škola chlapecká 1933 – 1939, kniha č. 46, s. 345.

(nahrazena Františkem Kábelem, který do té doby působil na Podkarpatské Rusi).¹²⁹

Přechodné změny v učitelském sboru měšťanské školy chlapecké způsobila v září 1939 mobilizace učitelů Václava Laciny, Josefa Jetmara, Gustava Janáčka Karla Pražana. Do školy se však vrátili již na konci října. V době jejich nepřítomnosti je nahradily abiturientky Jitka Štěpánková a Marie Machalíčková.¹³⁰ Z měšťanské školy dívčí byl mobilizován Josef Doležálek. Přechodně ho zastoupila výpomocná učitelka Božena Burešová.¹³¹

Z místních žáků nebyl nikdo řazen jako Žid, přesto byly ve Skutči označeny tabulkou dva obchody a jeden dům. Velmi pravděpodobně se žáci spíše báli přiznat ke svému původu vzhledem k dobové atmosféře, navíc v době první republiky byli vždy na škole 2 – 3 Židé. V rámci dívčí školy je zmíněna jediná učitelka židovského původu Fanuše Popprová, vyučující ruční vyšívání.¹³²

V období druhé republiky také rapidně klesl počet kulturních akcí, neslavily se svátky spojené s první republikou a jejími významnými osobnostmi (např. Masarykovy narozeniny), přestaly se pořádat školní besídky pro rodiče, místní knihovny začaly vyhledávat a likvidovat politicky nevyhovující díla.¹³³ Návrat ke konzervatismu pod vedením kulturní komise Strany národní jednoty se projevil opětovným umístěním křížů a národních znaků do školních tříd v únoru 1939. Školství mělo být prostoupeno „*láskou k rodné půdě, národu, rodině, tradici a Bohu*“.¹³⁴ Začaly přípravy k řadě změn ve školství, revizi učebnic i obsahu vyučované látky, učitelé měli být přímo kontrolováni Národní kulturní radou. Řada reforem se však nerealizovala vzhledem k nedlouhé existenci druhé republiky. V kronikách není žádná zpráva o tom, že by se školství ve Skutči horlivě podílelo na dekonstrukci odkazu první republiky. Spíše vykonávalo

¹²⁹ 31. 1. 1939, SOKACh, fond AMS, Městská kronika 1939 – 1943, č. př. 70/01, s. 37. Též: AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy chlapecké 1930 – 1953, kniha č. 48, nestr.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské a obecné školy dívčí 1925 – 1940, kniha č. 52, nestr.

¹³² SOKACh, fond AMS, Městská kronika 1939 – 1943, č. př. 70/01, s. 51.

¹³³ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské a obecné školy dívčí 1925 – 1940, kniha č. 52, nestr.

¹³⁴ KUKLÍK, J.: *c. d.*

nejnutnější změny, jako bylo zmíněné umístění křížů a odstranění obrazů Masaryka a Beneše z veřejných míst, či mlčení o těchto tématech ve výuce.

6. SKUTEČSKÉ ŠKOLSTVÍ V LETECH 1939 – 1949

6. 1. V době nacistické okupace

Jak již bylo zmíněno, v období druhé republiky proběhla na skutečských školách řada změn. V období Protektorátu došlo k dalším změnám, avšak ne tak radikálním, neboť protektorátní správa spíše rozvíjela a prohlubovala trendy, započaté v době druhé republiky. Na začátku školního roku 1940/1941 byly ze Skutče odvezeny (či uloženy do archivu školy) další nevyhovující mapy, obrazy, busty E. Beneše a T. G. Masaryka a vlajky. Ve všech případech šlo o předměty tematicky spojené s první republikou, např. školní kroniky z doby první republiky musely být zapečetěny a uschovány do školního archivu. Od roku 1940/1941 se začaly psát nové kroniky, jejichž vypovídací hodnota je omezená, protože podléhaly politické kontrole.¹³⁵ Řada knih ve skutečském archivu má z doby protektorátu některé celé věty začerněné (případně přelepené neprůhledným papírem), což byl jediný způsob jak je zachránit před zničením. Ze žákovské a učitelské knihovny byly vyřazeny všechny knihy o Edvardu Benešovi, T. G. Masarykovi, československých legiích, 28. říjnu a obecně levicová díla (marxistická či socialistická). Likvidace nevhodného materiálu byla ve Skutči definitivně dokončena v polovině roku 1940.

V období od července 1939 probíhalo, dle vládního nařízení č. 136/Sb., prověřování árijského původu do prarodičů a hledání židovských předků. Ve Skutči nezaznamenaly kontroly žádný problém, a učitelský sbor zůstal po celou dobu protektorátu bez personálních změn. Ve složení z doby druhé republiky zůstali i ředitelé měšťanských a řídící učitelé obecných

¹³⁵ MŠANO, ze 6. 11. 1940, č. 138 018.

škol.¹³⁶ Nikdo se nestal cílem vyšetřování ani výslechů policie či Gestapa.¹³⁷ Většina skutečského sboru zůstala veřejně k okupaci zcela pasivní, z pramenů jsem zjistila, že existovaly tři výjimky. František Morkes, ředitel měšťanské školy chlapecké, tajně umístil do sklepa školy pamětní desky, připomínající prezidenta E. Beneše (roku 1936 navštívil Skuteč, viz strana 43) a legionáře. Na základě anonymního udání byl úkryt objeven a desky zničeny.¹³⁸ Josef Gruber, řídící učitel obecné školy dívčí, se aktivně účastnil místního odboje, kroniky však neuvádějí ani jednu akci, které by se účastnil. Opak představovala učitelka němčiny na měšťanské škole chlapecké Štěpánka Kormoutová, která neskrývala své sympatie k nacismu, Třetí říši a ve výuce obhajovala německou expanzivní politiku v Evropě, pravděpodobně z toho důvodu Skuteč na konci války opustila.¹³⁹

Součástí protektorátní politiky v oblasti školství byly přeškolovací kurzy, zaměřené na zeměpis, dějepis a němčinu.¹⁴⁰ Ve Skutči se od února 1941 pořádal kurz zaměřený na zdokonalení všech místních učitelů v německém jazyce. Kurz probíhal jednou týdně a účast byla pro učitele povinná. Cílem bylo prokázat, že učitelé jsou schopni komunikovat s protektorátními úřady v německém jazyce.¹⁴¹ V duchu germanizační politiky byl snížen počet vyučovaných hodin českého jazyka a navýšen počet hodin jazyka německého, který se stal jedním z rozhodujících předmětů při přijímacím řízení na místní měšťanské školy.¹⁴² Ve Skutči také proběhly přeškolovací kurzy pro výuku dějepisu, zaměřené na reinterpretaci dějin z pohledu Třetí říše, v rámci zeměpisu byly do školy zavedeny aktualizované mapy zobrazující území protektorátu a německé územní zisky v Evropě.¹⁴³

¹³⁶ Augustin Hudrlík – ředitel měšťanské školy dívčí, František Morkes – ředitel měšťanské školy chlapecké, Josef Gruber – řídící učitel obecné školy dívčí, Jan Hradecký – řídící učitel obecné školy chlapecké

¹³⁷ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy dívčí 1940 - 1944, kniha č. 53, s. 3n.

¹³⁸ Pamětní desky ve Skutči ukryvalo více lidí. Udání jméno viníka neobsahovalo, Fr. Morkes stíhán nakonec nebyl. SOKACh, fond AMS, Městská kronika 1939 – 1954, č. př. 70/01, s. 25.

¹³⁹ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy chlapecké 1944 – 1958, kniha č. 50, nestr.

¹⁴⁰ MŠANO, z 27. 11. 1940, č. 153 296.

¹⁴¹ AMMS, fond Školství, ŠK obecné školy dívčí 1940 - 1944, kniha č. 56, nestr.

¹⁴² Němčina vyučována 7 hodin týdně, počet hodin českého jazyka snížen o 1 hodinu týdně.

¹⁴³ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy chlapecké 1940 - 1945, kniha č. 49, s. 58.

Dle výnosu Zemské školní rady v Praze z 14. 9. 1940 č. 3508/1940 byly povinně zavedeny dvojjazyčné názvy (česko – německé) ve jménech škol a oficiálních dokumentech.¹⁴⁴ Žáci byli také seznámeni s německou hymnou, učili se projevovat úctu k německým symbolům a protektorátním činitelům. Součástí výuky byla i pravidelná varování před nepatřičnými projevy, šířením letáků, novin a zpráv nepřátelských Německu či protektorátní vládě. Na základě výnosu číslo 584/40 byly v ředitelnách a sborovnách vyvěšeny obrazy vůdce Adolfa Hitlera a prezidenta Emila Háchy. Školy ve Skutči také odebíraly časopisy *Das Reich* a *Die Wehrmacht*.¹⁴⁵

K útlumu společenských a veřejných aktivit skutečských škol došlo již v době druhé republiky. V době Protektorátu byla veřejná aktivita obdobně potlačována. Od počátku školního roku 1939 byly eliminovány veřejné akce (hromadné výlety, vycházky, školní akademie, představení, oslavy, besídky apod.) a rozpuštěno rodičovské sdružení. Zrušena byla i řada místních spolků, na kterých školy participovaly (např. Rubeš, Československý červený kříž).¹⁴⁶ V době Protektorátu se ve Skutči slavily pouze narozeniny A. Hitlera, E. Háchy, pravidelně se prováděl sběr papíru nebo barevných kovů, roku 1941 proběhly oslavy stopadesátého výročí úmrtí W. A. Mozarta a jedinou veřejnou prezentací školy v době Protektorátu byla výstava odpadových hmot, která proběhla v lednu 1944 v budově chlapeckých škol. Výstavu navštívilo více jak 2000 lidí, což je značný počet, uvážíme – li, že celkový počet obyvatel Skutče se pohyboval okolo 3 až 4000.¹⁴⁷

Od října 1941 byly měšťanské školy přejmenovány na školy hlavní. Roku 1943 byla omezena autonomie ÚŠR a její pravomoci včetně předsednictví ÚŠR kontroloval a převzal ve Skutči starosta města Josef Melezínek.¹⁴⁸ Počet žáků se vlivem německé školské politiky snížil celostátně o 39%, ve Skutči byl tento jev obzvláště patrný: roku 1940/1941 navštěvovalo měšťanské školy 448 žáků, roku 1943/1944 počet klesl na 421

¹⁴⁴ viz Příloha č. 2: Školní razítka

¹⁴⁵ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy dívků 1940 - 1944, kniha č. 53, s. 16.

¹⁴⁶ SOKACh, fond AMS, Městská kronika 1939 – 1954, č. př. 70/01, s. 43.

¹⁴⁷ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy chlapecké 1940 - 1945, kniha č. 49, s. 97.

¹⁴⁸ VESELÁ, Zdenka: *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno 1992, s. 128. Též: AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy chlapecké 1940 – 1945, kniha č. 49, s. 74.

a o rok později se dále snížil na 361 žáků. Pokles měl několik důvodů, na konci 30. let došlo ke snížení porodnosti v ČSR. Německo cíleně sledovalo snižování vzdělanostní úrovně českého národa, měšťanské školy se tak staly výběrovými a pravidla pro přijímání se zpřísnila. Počet žáků obecných škol byl stále vysoký, ale úroveň vzdělání byla ve srovnání s měšťankami velmi nízká. Od školního roku 1943/1944 bylo zavedeno šestistupňové známkování. Starší žáci mající šestku byli posíláni do výroby nebo na nucené práce.¹⁴⁹ Ve Skutči byl v duchu omezování vzdělání zrušen jednorozhodný učební kurz jako „*neodůvodněný zbytek dřívější školské organizace*“.¹⁵⁰

Samotná válka ovlivňovala Skuteč vždy spíše nepřímo. Dne 24. 6. 1942 byla po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reynharda Heydricha vypálena osada Ležáky. Ta se nachází asi 7 kilometrů od Skutče. Z obce Ležáky docházela do měšťanské školy dívčí žákyně Marie Hrdá. Dopoledne dne 24. 6. pro ni přijelo Gestapo, a z hodiny ji odvedlo.¹⁵¹ Budova chlapeckých škol byla v srpnu 1943 na týden zabrána vojenským oddílem německého letectva.¹⁵² Ve školním roce 1942/1943 byl zřízen ve sklepě dívčích škol protiletický kryt a zavedeny protipožární hlídky.¹⁵³ Roli hrála nejen horšící se situace na východní frontě, ale také existence malého letiště v těsné blízkosti Skutče, které aktivně využívala německá Luftwaffe. Německá armáda rovněž využívala k zásobování klíčovou železnici z Pardubic do Havlíčkova Brodu a na ní napojenou železnici ze Žďárce u Skutče vedoucí přes Skuteč do Poličky.

V únoru 1945 byly dívčí i chlapecká školní budova obsazeny německou armádou. Žáci museli zůstat doma a jednou týdně si docházeli pro úkoly do budovy městského úřadu ve Skutči, který sloužil jako provizorní sborovna. V dubnu 1945 vznikl na Skutečsku partyzánský oddíl,

¹⁴⁹ Doležal, J.: *c. d.*, s. 52.

¹⁵⁰ Výnos ministra školství z 22. února 1943 č. 12 993/43 – I/3; AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy dívčí 1940 - 1944, kniha č. 53, s. 90.

¹⁵¹ Kol. autorů: Protifašistický odboj na Chrudimsku v letech 1939 – 1945. Chrudim 1985, s. 12 - 13. Těž: KYNCL, Vojtěch: Ležáky. Obyčejná vesnice, SILVER A a pardubické gestapo v zrcadle heydrichiády. Pelhřimov 2008. s. 181-197. – Marie Hrdá ze školy ve Skutči a čtyři chlapi z Včelákova společně s ostatními 9 dětmi z Ležáků byli odvezeni do koncentračního tábora (kromě sester Štulíkových, které byly vybrány k převýchově do německé rodiny), dospělé osoby z Ležáků odsouzeny ke smrti zastřelením v Pardubicích.

¹⁵² AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy chlapecké 1940 - 1945, kniha č. 49, s. 85.

¹⁵³ Tamtéž, s. 66.

založený uprchlími sovětskými zajatci, k nimž se přidali dobrovolníci z okolí. Provedli několik sabotážních akcí, poškodili železnici do Havlíčkova Brodu a zajali několik německých vojáků. Dne 8. 5. 1945 Skuteč definitivně opustily německé jednotky, při odchodu podpálily několik budov, včetně budovy dívčí školy. Požár se naštěstí nerozšířil a byl záhy uhašen místním obyvatelstvem. O den později vstoupily do Skutče sovětské jednotky. Žáci a učitelé začali uklízet školu a připravovat se na zahájení - k obnovení výuky však nedošlo, protože budovy skutečských škol začala využívat Rudá armáda jako vojenskou ubytovnu a lazaret. Sovětské jednotky opustily Skuteč až v červnu 1945. Po nezbytných opravách školních budov (mytí podlah, nákup nových výplní do oken, vynášení odpadu, oprava školních lavic) tak došlo na konci měsíce června pouze k formálnímu ukončení školního roku 1944/1945.¹⁵⁴

6. 2. V osvobozené republice (1945 – 1949)

Počet obyvatel Skutče po válce značně poklesl, město opustilo ve srovnání s předválečným stavem více jak 800 lidí, a při sčítání z roku 1947 měla Skuteč jen 2 998 obyvatel. Hlavní příčinou odchodu byla bytová krize, rodiny se často tísnily v malých bytech o jedné či dvou místnostech. Navíc do Skutče přišlo roku 1938 hodně uprchlíků z oblasti pohraničí, do kterého se po válce vraceli. To se projevilo i na poklesu žáků ve skutečských školách, např. z obecné školy dívčí odešlo po válce do pohraničí 31 žákyň, z chlapecké školy obecné 27 žáků. Z učitelů odešli po válce do pohraničí Milada Balcarová do Duchcova a Josef Kusý do Bíliny.¹⁵⁵ Učitelský sbor byli kvůli nevhodnému chování (proněmecké názory v době Protektorátu) nuceni opustit Štěpánka Kormoutová, Jan Sedlák a ředitel měšťanské školy dívčí Augustin Hudrlík, jenž byl nahrazen Josefem Doležálkem. Lze vyvodit, že nešlo o závažná provinění, protože zmínění učitelé byli pouze přeloženi na jiné školy (Hudrlík odešel do důchodu).¹⁵⁶

¹⁵⁴ SOKACh, fond AMS, Městská kronika, č. př. 70/01, s. 28.

¹⁵⁵ AMMS, fond Školství, nezařazený dokument k zahájení školního roku 1945/1946, s. 1.

¹⁵⁶ AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy chlapecké 1944-1958, kniha č. 50, nestr.

Stejně jako byly v letech 1938 – 1939 ničeny všechny symboly prvorepublikového režimu, byly po válce ihned odstraněny veškeré německé a protektorátní symboly a vlajky, ze škol byly vyřazeny mapy a obrazy A. Hitlera a E. Háchy. Likvidace nevhodných předmětů se řídila oběžníkem okresního školního výboru ve Vysokém Mýtě z 15. května 1945. „*Nacistický brak, který nám byl vnucen*“ měl být odstraněn ze všech škol a uložen na bezpečném místě. Oběžník také prikazoval s okamžitou platností ukončit výuku německého jazyka, navýšit počet hodin českého jazyka, důsledně žáky informovat o významu ukončení války a roli SSSR při osvobození.¹⁵⁷ Další oběžník z 19. května 1945 již blíže specifikoval obsahovou náplň jednotlivých předmětů, zeměpis i dějepis se měly vyučovat se zřetelem na historické vztahy ČSR k SSSR. Oběžník z 1. června 1945 namísto německého jazyka zavedl jako povinný jazyk ruštinu.¹⁵⁸ Současně s tím byl zaveden pro veřejnost a učitelský sbor kurz ruštiny, který probíhal od března do června 1946 a pravidelně pokračoval i v dalších letech.¹⁵⁹ Vzhledem ke zmíněné redukci počtu žáků na měšťanských školách v době Protektorátu, byli od září 1945 převedeni nadaní žáci posledních tří ročníků obecných škol na školy měšťanské.¹⁶⁰ Obecná škola dívčí se také stala „patronkou“ obecné školy Rapšach na Vitorazsku. Tzv. patronát spočíval v zasílání přebytečných knih, map a učebních pomůcek chudým či vážně poškozeným školám, trpícím po válce nedostatkem.¹⁶¹

Bezprostředně po 8. květnu probíhaly slavnostní akce k příležitosti ukončení války, město uspořádalo uvítací oslavy pro vojáky Rudé armády, kterým velel generál Andrej Jeremenko.¹⁶² Velké slavnosti proběhly také na konci června, kdy sovětská posádka opustila Skuteč. Loučení se účastnil učitelský sbor a ředitelé měšťanských a obecných škol.¹⁶³ Po válce došlo také k obnovení řady spolků, na jejichž funkci se učitelé podíleli: v červenci byl z iniciativy ředitele chlapecké školy měšťanské Františka Morkese

¹⁵⁷ AMMS, fond Školství, Pamětní kniha obecné školy dívčí 1945-1951, kniha č. 58, s. 2.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 3.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 28.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 6.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 23 – 27.

¹⁶² Tamtéž, s. 1 – 2.

¹⁶³ Tamtéž, s. 5.

obnoven Československý červený kříž, od školního roku 1945/1946 opět fungovalo rodičovské sdružení, svou činnost také obnovil pěvecký spolek Rubeš pod vedením místních učitelů.¹⁶⁴

Po válce se navázalo na přerušenu tradici školních her, představení, akademií, přednášek a školních výletů (např. roku 1946 k pomníkům padlých do Vysokého Mýta, Pardubic a Chrudimi). Slavily se opět narozeniny T. G. Masaryka, E. Beneše a výročí 28. října. Žákyně obecné a měšťanské školy uspořádaly v květnu 1946 představení Kouzelná lucerna v sále Sokolovny, škola pořádala veřejné sbírky na finanční a materiální pomoc Slovensku a nově se začalo slavit výročí Říjnové revoluce. Skutečské školy začaly od dubna 1948 odebírat předplatné časopisu Praha – Moskva a slavit narozeniny Klementa Gottwalda, Vladimira I. Lenina a Josifa V. Stalina (žákyně čtvrtého ročníku měšťanské školy dívčí Helena Plevová obsadila čtvrté místo v soutěži o nejlepší písemnou práci o V. I. Leninovi).¹⁶⁵ Od roku 1947 museli místní učitelé propagovat dvouletý plán: např. ředitel Josef Doležálek a učitel Karel Klikar objížděli okolní obce a seznamovali obyvatelstvo s obsahem a cíli dvouletého plánu.¹⁶⁶

Dne 10. května 1948 byl schválen nový školský zákon, který definitivně nahradil průběžně novelizovaný školský zákon z roku 1869. Byla zavedena jednotná základní škola s dvěma stupni. Národní škola (první stupeň) měla pět ročníků, střední škola (druhý stupeň) měla ročníky čtyři. Studium bylo povinné, bezplatné a bez výjimek státní, výuka náboženství byla podřízena přísnému státnímu dohledu. Zákon nabyl účinnosti od školního roku 1948/1949.¹⁶⁷ Ve Skutči byly od září 1948 spojeny pod jednu správu národní škola dívčí a národní škola chlapecká v čele s ředitelem Josefem Gruberem (dosud ředitel národní školy dívčí). Správně spojeny byly i střední škola dívčí a střední škola chlapecká, jejichž ředitelem se stal F. Morkes.¹⁶⁸ Ke spojení škol však došlo jen organizačně, ne prakticky (obě

¹⁶⁴ SOKACh, fond AMS, Městská kronika, č. př. 70/01, s. 43 – 67.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 49. Též: AMMS, fond Školství, Pamětní kniha obecné školy dívčí 1945 - 1951, kniha č. 58, s. 17.

¹⁶⁶ SOKACh, fond AMS, Městská kronika, č. př. 70/01, s. 60.

¹⁶⁷ Ministerstvo vnitra České republiky: Sběrka zákonů a mezinárodních smluv, zákon č. 95/1948 o základní úpravě jednotného školství. Online: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1948&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=8>>. [cit. 2010-04-09].

¹⁶⁸ AMMS, fond Školství, ŠK obecné školy chlapecké 1950 – 1952, kniha č. 47, s. 1.

školy zůstaly ve stávajících prostorách). ÚŠR Skuteč podala z důvodu existence dvou oddělených školních budov a zvýšení počtu příškolených obcí (Štěpánov, Lažany, tím vzrostl počet dětí) 4. srpna 1948 žádost o odklad sloučení národních a středních škol. Skuteč navíc již od roku 1940 usilovala o postavení nové společné školní budovy pro dívčí a chlapeckou školu měšťanskou, která by umožnila provést majetkovou rozluku ve vztahu k obecným školám. Město dokonce začalo odkupovat pozemky a najalo architekta Františka Krupku. K samotné stavbě ale nakonec z finančních důvodů nedošlo.¹⁶⁹ Správní a majetkové poměry byly celkově komplikované: budovu chlapeckých škol (č. p. 304) vlastnilo město, budovu dívčích škol (č. p. 150) vlastnila ÚŠR.¹⁷⁰ Slučování by tedy přineslo další zmatky. Podle výnosu Zemské školní rady v Praze bylo, s přihlédnutím ke zmíněným okolnostem, žádosti vyhověno a prozatím se upustilo od faktického slučování.¹⁷¹

Od 1. února 1949 byla Skuteč podle zákona č. 280/1948 Sb. převedena z okresu Vysoké Mýto pod okres Hlinsko a Pardubický kraj. Současně převzaly správu a dohled nad školstvím krajské národní výbory. Skuteč, doposud patřící pod Okresní školní výbor ve Vysokém Mýtě, odted nově spadala pod Okresní školní výbor v Hlinsku a pod referát školství, osvěty a tělesné výchovy Pardubického kraje.¹⁷²

¹⁶⁹ Schůze ÚŠR, 25. 2. 1940. SOkACh, fond ÚŠR, Zápisy o schůzích místní a újezdní školní rady, inv. č. 1, kart. č. 1.

¹⁷⁰ č. p. 304, dnešní ZŠ Smetanova; č. p. 150, dnešní ZŠ Komenského

¹⁷¹ AMMS, fond Školství, Pamětní kniha obecné školy dívčí 1945-1951, kniha č. 58, s. 77.

¹⁷² LexDATA C. H. BECK: Přepisy publikované ve Sbírce zákonů ČR, zákon ze dne 21. prosince 1948 o krajském zřízení. Online: <http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df1c12566af007f1a09/c12571cc00341df1c12566d400718c7f?OpenDocument>. [cit. 2010-04-10].

7. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo poprvé přehledně zachytit vývoj skutečského základního školství od jeho počátků, sahajících do 14. století, do roku 1949. Danou problematikou se doposud nikdo systematicky nezabýval, kratší články sice omezeně existují (viz úvod), ale časově sahají jen po zánik Rakousko – Uherska a jsou poměrně kusé. Od roku 1918 neexistuje k tématu žádná práce či sekundární literatura, proto tvoří meziválečné období stěžejní část této práce.

Počátky skutečského základního školství jsou pravděpodobně spojeny se založením místní fary a kostela Nanebevzetí Panny Marie, které jsou písemně doloženy kolem roku 1350. Od roku 1869 docházelo ke zlepšení situace školy i města vůbec. Rozhodující vliv na rozvoj školství ve Skutči měly hospodářské faktory: na konci 19. století zde došlo k velkému rozvoji výroby bot a je postavena i příslušná továrna, současně se rozšiřovala těžba v okolních lomech. S rostoucím hospodářským významem města bylo nutno vybudovat odpovídající infrastrukturu a lepší dopravní spojení s regionem, tak byla postavena nová silnice a železnice. Konec 19. století je také obdobím největšího nárůstu populace, který neměl v celé historii města obdoby. Lze říci, že šlo o největší demografický skok od založení města Skutče. Tyto změny se pak zákonitě odrazily v rozvoji skutečských základních škol. Příliv obyvatel a rostoucí populace společně s finančními možnostmi města položily základ pro největší rozkvět skutečského školství. Intenzita rozvoje základních skutečských škol na konci 19. století se již nikdy v budoucnosti neopakovala a období po první a druhé světové válce žádné výraznější změny nepřineslo. Nespornou roli hrála také nová školská legislativa Předlitavska a rozvoj rakouského konstitucionalismu, v jehož důsledku došlo k založení řady spolků ve Skutči i okolí (nejvýznamnější byl Rubeš).

Nejlépe refletovala situaci obecného rozvoje města stavba řady školních budov. Roku 1878 byla dokončena stavba školní budovy. Roku 1894 vznikla měšťanská škola chlapecká, pro niž byla roku 1897 postavena vlastní školní budova, kterou sdílela s obecnou školou chlapeckou. Roku 1896 byla založena měšťanská škola dívčí, přičemž dívky zůstaly s obecnou

škola dívčí v původní budově z roku 1878. Roku 1912 byly dívky přemístěny do nové vlastní školní budovy.

Význam meziválečného období spočívá spíše v celkové konsolidaci. Ač zabírá právě charakteristika skutečského základního školství v době první republiky československé klíčovou část práce, oproti konci 19. století byly strukturální změny poměrně nepatrné. Z hlediska kulturního a vzdělávacího však představuje toto období nepochybně vrchol, naopak v ekonomické oblasti se městu již tolik nedařilo, což se odrazilo v rozpočtu škol. Před první světovou válkou byly, díky dobré ekonomické situaci regionu, postaveny během 30 let tři školní budovy, naopak po válce bylo obrovským problémem i samotné placení nejnnutnějších oprav těchto budov.

Významným faktorem kontinuálního vývoje základního školství ve Skutči byla také nacionální homogenita města a jeho okolí. Díky absenci národnostních menšin, zejména německé, byla škola od počátku výlučně česká. Ať již v době Rakousko – Uherska nebo v éře první republiky, jsem neobjevila žádnou zmínku o národnostně motivovaných sporech.

Veškeré charakteristické znaky druhé republiky v oblasti školství se, navzdory její krátké existenci, plně projevíly i na skutečných základních školách. V době okupace došlo k potlačení kulturního a veřejného života. Ve Skutči se nesetkala okupační moc s větším odporem, postoj členů učitelského sboru nelze zcela objektivně posoudit. V poválečném období lze vysledovat dva hlavní vývojové rysy: obrovský úbytek obyvatel a tím i žactva, spojený s odchodem do pohraničí, a obnova veřejného a kulturního života v duchu sílícího komunismu. Vzhledem k ukončení práce rokem 1949 se v plné síle na základních školách ve Skutči zatím neprojevíly totalitní rysy vznikajícího režimu. Přesto zde existovaly již zárodky, 21. 4. 1948 byl schválen nový školský zákon, jehož hlavním tvůrcem byl Zdeněk Nejedlý. Zákon do budoucna směřoval ke komunistické a ateistické ideologizaci školství. Stejně jako po první, tak i po druhé světové válce, byl hlavním problémem nedostatek financí na údržbu a opravy školních budov. Závěrem lze říci, že pokud se finančně a materiálně dařilo městu, škola si mohla dovolit provádět větší investice (například stavby nových budov), naopak v případě, že se městu nedostávalo finančních prostředků, bylo problémem zajistit i základní údržbu a provoz škol.

Hlavní přínos této práce spatřuji v pokusu o souhrnné zpracování dějin skutečského základního školství v kontextu dějin města. Práce je také příspěvkem k regionální historiografii Chrudimska, v rámci níž je Skuteč, navzdory své bohaté historii, poměrně opomíjena.

Jako možnost pro další studium a lepší pochopení vývoje školství lze probádat prameny k dějinám kultury a spolkové činnosti v dějinách města Skutče. Učitelé zdejších škol hráli v kulturní a spolkové činnosti přední úlohu a zapojovali do ní i své žáky. Ve Skutči od poloviny 19. století působila řada kulturních spolků různé povahy, od divadelních a ochotnických souborů, přes zpěvácké, konfesní a tělovýchovné spolky, až po sbor dobrovolných hasičů. Jako další zdroj informací by v takovém případě bylo pravděpodobně možné využít kromě pramenů, nacházejících se ve Skutči a Chrudimi, i prameny Státního oblastního archivu v Zámrsku, jež se týkají spolkové a kulturní činnosti v okolí Skutče. Obecným problémem však je fakt, že část pramenů ve Skutči stále není zkatalogizována a zůstává v prostorách skutečského muzea, kde čeká na převoz do Chrudimi ke zpracování a zařazení.

8. Exkurz

Mimo základní školství, jež je tématem práce, existovalo ve Skutči i školství středoškolské. Navazující odborné vzdělání ve Skutči zajišťovala po zrušení cechů, roku 1883 založená, průmyslová škola pokračovací pro chlapce. Původně probíhala výuka jen v odpoledních hodinách a v neděli, teprve od roku 1914 se mělo vyučovat celodenně. Učňovské školství ve Skutči, i když se název školy několikrát změnil (od 1918 živnostenská škola všeobecná, od 1942 učňovská škola všeobecná, po 1945 učňovská škola pro živnostenská povolání) a na konci školního roku 1945/46 byla řada oborů přeložena do okolních měst (škola od roku 1947 opět obnovena, ovšem jen se třemi obory jako základní odborná škola, od školního roku 1960/61 učňovská škola výrobních družstev, od 1970/71 učňovská škola, od 1980 střední odborné učiliště oděvní) má ve Skutči tradici až do roku 1998, kdy byla škola definitivně uzavřena. K hlavním důvodům patřily klesající zájem žáků, obecná optimalizace školství a v neposlední řadě také klesající atraktivita a význam oboru. Zaměření učňovské školy zvláště na odvětví obuvní a krejčovské vyplynulo z orientace skutečské výroby. Kromě ní proslula Skuteč již na konci 19. století ručním vyšíváním (zvl. síťkováním), kterému se věnovaly ženy a dívky. Iniciativou Průmyslového muzea v Chrudimi byl, za podpory ze strany města, založen v roce 1908 státní vyšivačský kurz pro dívky, který ve Skutči fungoval až do roku 1947, kdy byl pro nedostatek žákyň uzavřen.¹⁷³

Za středoškolským všeobecným vzděláním žáci do poloviny 20. století dojížděli do Poličky, Hlinska nebo Chrudimi. Roku 1957 byla ve Skutči otevřena všeobecná vzdělávací škola, tzv. jedenáctiletá. Výuka však pro malý zájem probíhala jen do roku 1966, kdy zbývající studenti museli přestoupit a školu dostudovat v Hlinsku.¹⁷⁴

Pamatováno bylo i na předškolní děti od tří do šesti let, pro které byla na konci roku 1898 založena dětská opatrovna, otevřená mimo jiné i díky iniciativě místních učitelů. Peníze na opatrovnu věnoval jistý notář Jiří Veselý již v 80. letech, ale až rozmach průmyslové výroby a s ním spojená nutnost postarat se o děti pracujících, vedly k otevření opatrovny. Opatrovna

¹⁷³ NĚMEČEK, Jiří: *c. d.*, s. 24-26.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 27. Též: DOLEŽÁLEK, J.: *c. d.*, s. 23.

byla v provozu v dopoledních i odpoledních hodinách, aby tak pokryla celou délku pracovní doby. Navíc roku 1898 slavil císař 50leté výročí korunovace a na jeho počest dostala opatrovna jméno „Opatrovna císaře Františka Josefa I.“¹⁷⁵

V současné době jsou pro předškolní děti ze Skutče a okolí k dispozici dvě mateřské školky.¹⁷⁶ Vzdělání a výchovu dále zajišťují dvě základní a jedna speciální škola (založena jako Zvláštní škola roku 1991).¹⁷⁷ Město má také jednu střední školu, a to nedávno založené církevní gymnázium Suverénního řádu maltézských rytířů.¹⁷⁸

¹⁷⁵ AMMS, fond Školství, Opatrovna císaře Františka Josefa I. ve Skutči. 1899-1913, kniha č. 41. s. 2n.

¹⁷⁶ Mateřská škola v ulici Poršova a v ulici Osady Ležáků - NOVOTNÝ, P.: *c. d.*, s. 34.

¹⁷⁷ ZŠ Komenského (dříve budova obecné a měšťanské školy dívčí), ZŠ Smetanova (dříve budova obecné a měšťanské školy chlapecké)

¹⁷⁸ Založeno roku 2000 jako Jazykové gymnázium Václava Jana Tomáška, od roku 2006 název Biskupské gymnázium.

9. PRAMENY A LITERATURA

9. 1. Archivní prameny

SOKA Chrudim: fond Archiv města Skuteč, číslo přírůstku 70/01, nezpracováno

Městská kronika Skuteč. 1793 – 1898.

Městská kronika Skuteč. 1914 – 1918.

Městská kronika Skuteč. 1918 – 1923.

Městská kronika Skuteč. 1939 – 1943.

Městská kronika Skuteč. 1939 – 1954.

fond Místní školní rada Skuteč

Protokoly ze schůzí MŠR. 1883, inv. č. 1, kart. č. 1.

Protokol místní školní rady. 1886 – 1901, inv. č. 2, kart. č. 1.

Protokol místní školní rady ve Skutči. 1902 - 1905, inv. č. 3, kart. č. 1.

Protokol místní školní rady. 1905 – 1911, inv. č. 4, kart. č. 1.

Protokol místní školní rady. 1911 – 1921, inv. č. 5, kart. č. 1.

Pozvání ke schůzím MŠR Skuteč a prezenční listiny. 1936 – 1938, inv. č. 6, kart. č. 1.

Složení MŠR Skuteč. 1936 – 1937, inv. č. 7, kart. č. 1.

Jmenování a propouštění učitelů na školách. 1935 – 1937, inv. č. 8, kart. č. 1.

Návrh na zdefinitivnění zatímní pobočky. 1936, inv. č. 9, kart. č. 1.

fond Újezdní školní rada Skuteč

Zápisy o schůzích místní a újezdní školní rady, 1931 – 1949, inv. č. 1, kart. č. 1.

Archiv Městského muzea ve Skutči: fond Školství, nezpracováno

Hlinecký, Antonín: Krátké dějiny škol skutečských, rukopis, kniha č. 59.

Školní kroniky:

Dějiny obecné školy chlapecké ve Skutči. 1930-1936, kniha č. 45.

Opatrovna císaře Františka Josefa I. ve Skutči. 1899-1913, kniha č. 41.

Památní kniha obecné školy ve Skutči. 1888-1904, kniha č. 43.

Pamětní kniha obecné školy dívčí ve Skutči. 1945-1951, kniha č. 58.

Školní kronika obecné školy dívčí ve Skutči. 1930-1940, kniha č. 55.

Školní kronika obecné školy dívčí ve Skutči. 1940-1944, kniha č. 56.

Školní kronika měšťanské a obecné školy dívčí ve Skutči. 1925-1940, kniha č. 52.

Školní kronika měšťanské i obecné školy chlapecké ve Skutči. 1894-1930, kniha č. 44.

Školní kronika měšťanské školy dívčí ve Skutči. 1897-1925, kniha č. 51.

Školní kronika měšťanské školy dívčí ve Skutči. 1940-1944, kniha č. 53.

Školní kronika měšťanské školy chlapecké ve Skutči. 1930-1953, kniha č. 48.

Školní kronika měšťanské školy chlapecké ve Skutči. 1940-1945, kniha č. 49.

Školní kronika měšťanské školy chlapecké ve Skutči. 1944-1958, kniha č. 50.

Kronika obecné školy chlapecké ve Skutči. 1950 – 1952, kniha č. 47.

Protokoly MŠR:

Protokol dívčí obecné školy ve Skutči. 1941-1947, kniha č. 57.

Protokolní kniha - Obecná škola chlapecká ve Skutči. 1933-1939, kniha č. 46.

Újezdní měšťanská škola dívčí ve Skutči, konferenční protokoly. 1941-1945, kniha č. 54.

9. 2. Literatura

Adámek, Karel Václav: Město Skuč. Praha 1901.

Adámek, Karel Václav: Vlastivědný sborník Východočeský. Svazek V., Chrudim 1934.

Bosák, František: Z dějin učitelských odborů. Cesta k organizačnímu sjednocení za protektorátu. České Budějovice 1970.

Doležal, Jiří: Česká kultura za protektorátu. Školství, písemnictví, kinematografie. Praha 1996.

Doležálek, Josef: Vlastivědný průvodce Skutčí a okolím. Hlinsko v Čechách 1967.

Frajdl, Jiří: Vybrané kapitoly z regionálních dějin východních Čech (Vývoj školství a osvěty). Hradec Králové. 1987.

Frajdl, Jiří – Zikmund, Vlastimil: Listy z dějin východních Čech. Východočeské nakladatelství, Havlíčkův Brod 1965.

Frajdl, Jiří: 200 let bojů za lepší zítřek na Chrudimsku. Hradec Králové 1975.

Kol. autorů: Protifašistický odboj na Chrudimsku v letech 1939-1945. Chrudim 1985.

Kol. autorů: Umělecké památky Čech 3 /P-Š/. Academia, Praha 1980.

Kol. autorů: Vysokomýtsko. Vlastivědné čtení o okrese vysokomýtském a skutečském. Vysoké Mýto 1931.

Kol. autorů: 75 let Rubeše - zpěváckého a hudebního spolku ve Skutči. Skuteč 1937.

Konečný, Bohumil V.: Almanach na počest osmdesátých narozenin Rybičkových. Skuteč 1892.

- Konečný, Bohumil V.: Historické drobnosti. In: Památník na slavnosti hasičské ve Skutči. Skuteč 1894, s. 46-52.
- Koutník, František (ed.): Východočeský kraj. Sborník. Havlíčkův Brod 1961.
- Kováříček, Václav – Kováříčková, Iva: Vývoj školských soustav v českých zemích. Olomouc 1989.
- Kuča, Karel: Města a Městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku. VI. Díl. Praha 2004.
- Kuklík, Jan: Lámání ducha. Školství v „autoritativní demokracii“. In: Dějiny a současnost, ročník XXXI, č. 3, 2009. s. 30 – 32.
- Kurz, Vilém: Skuteč a Skutečsko. Skuteč 1934.
- Květenský, Vlastimil: Knihovny východních Čech 1818/1848. Hradec Králové 1969.
- Kyncl, Vojtěch: Ležáky. Obyčejná vesnice, SILVER A a pardubické gestapo v zrcadle heydrichiády. Pelhřimov 2008.
- Morkes, František: Učitelé a školy v proměnách času. Plzeň 1999.
- Němeček, Jiří: Almanach 2000 – 2005. Jazykové gymnázium Václava Jana Tomáška. Skuteč 2005.
- Novotný, Pavel: Skuteč: známá - neznámá. Skuteč 2006.
- Otcovský, Ivan: Soupis učitelských a školských spolků v Čechách do roku 1900. Praha 1977.
- Růžková, Jiřina – Škrabal, Josef: Historický lexikon obcí České republiky 1869 - 2005. I. díl. Praha 2006.
- Somr, Miroslav: Dějiny školství a pedagogiky. Praha 1987.
- Šafránek, Jan: Školy české, obraz jejich vývoje a osudů. II. svazek, Praha 1918.
- Štverák, Vladimír: Stručné dějiny pedagogiky. Praha 1988.
- Šťastný, Jan (red.): Škola a život: časopis pedagogický, ročník XXII. Praha 1876.
- Veselá, Zdeňka: Vývoj české školy a učitelského vzdělání. Brno, Masarykova univerzita 1992.

Winter, Zikmund: Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. Praha 1901.

Walterová, Eliška: Úloha školy v rozvoji vzdělanosti. 1. díl, Brno, Paido, 2004.

Zástěra, Josef Kliment: Václav Jan Křtitel Tomášek, předchůdce Bedřicha Smetany. Skuteč 1925.

Zavadil, Antonín Josef (red.): Historické rozhledy: poučné čtení pro mládež československou, ročník V. Telč 1902.

9. 3. Internetové zdroje

Almanach Základní školy Úpice. Online: <http://www.zsbcupice.cz/onas/historie_skoly/z_almanachu.html>. [cit. 2010-03-31].

LexDATA C. H. BECK: Předpisy publikované ve Sbírce zákonů ČR, zákon ze dne 21. prosince 1948 o krajském zřízení. Online: <http://www.lexdata.cz/lexdata/sb_free.nsf/c12571cc00341df1c12566af007f1a09/c12571cc00341df1c12566d400718c7f?OpenDocument>. [cit. 2010-04-10].

Městské muzeum ve Skutči. Václav Jan Tomášek. Dostupné online: <<http://muzeum.skutec.cz/pametni-sin-v-j-tomaska/vaclav-jan-tomasek/>>. [cit. 2010-03-31].

Ministerstvo vnitra České republiky: Sbírka zákonů a mezinárodních smluv, zákon č. 95/1948 o základní úpravě jednotného školství. Online: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=1948&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=8>>. [cit. 2010-04-09].

Národní listy. 17. 3. 1865, s. 2. Dostupné na stránkách Národní knihovny ČR: <<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=6891466&idpi=10418015>>. [cit. 2010-03-31].

Portál veřejné správy České republiky. Zákony: Dostupné na <http://www.gov.cz/wps/portal/_s.155/22512/_ps.1243/M/_s.155/701?b=455/1919>. [cit. 2010-04-11].

Řeháček, Karel: *Česko – německé soužití na jihozápadě Čech v letech 1880 – 1938*. Historica. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis - Facultas philosophica, 2002. Dostupné online: <<http://www.ceeol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=1ad8897f-15ae-4adb-accf-cf78785cf082&articleId=30487e4b-7a5a-4ba8-b9c0-ab80a6401bcc>>. [cit. 2010-04-11].

Společná Česko – Slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1935 – 1938. Poslanecká sněmovna, tisky. Dostupné online:

<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t1100_19.htm>. [cit. 2010-04-11].

Základní zákon o všeobecných právech státních občanů č. 142 ř. z. ze dne 21. prosince 1867. Právnická fakulta Univerzity Karlovy. Judikatura Společnosti pro církevní právo. Dostupné online: <<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/142-1867.htm>>. [cit. 2010-04-06].

Zákon ze dne 25. května 1868 jímžto se vydávají základní pravidla o postavení školy k církvi. Právnická fakulta Univerzity Karlovy. Judikatura Společnosti pro církevní právo. Dostupné online: <<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/48-1868.htm>>. [cit. 2010-04-11].

Státní okresní archiv Chrudim: databáze osobností. Dostupné online: <http://www.soka-cr.cz/sluzby/vystavy/vystava_rybicka.htm>. [cit. 2010-03-31].

10. Použité zkratky

AMMS – archiv Městského muzea ve Skutči
SOkACh – Státní okresní archiv v Chrudimi
Fond AMS – fond Archiv města Skuteč
Fond MŠR – fond Místní školní rada Skuteč
Fond ÚŠR – fond Újezdní školní rada Skuteč
ŠK – školní kronika

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Monika Turynová
Katedra a fakulta:	Katedra historie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Vedoucí práce:	PhDr. Arnošt Skoupý, CSc.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Základní školství ve Skutči do roku 1949
Název v angličtině:	Basic Education in Skuteč until 1949
Anotace práce:	Práce pojednává o dějinách základního školství ve Skutči od jeho počátků ve 14. století po rok 1949. Pozornost je věnována zejména meziválečnému vývoji. Historie skutečských základních škol je zasazena do hospodářského a sociálního vývoje města a regionu.
Klíčová slova:	Základní školství, dějiny školství, město Skuteč, české školství, obecná škola, měšťanská škola
Anotace v angličtině:	Diploma thesis analyzes the history of Basic education in Skuteč since its origins in 14th century until year 1949. Special attention is paid to interwar period of Czechoslovakia. Overall history is analyzed in the context of economic and social development of city and its region.
Klíčová slova v angličtině:	Basic education, History of Education, Czech Education, city of Skuteč, Fundamental Elementary School, Burgess Elementary School
Přílohy vázané v práci:	1. Vývoj počtu žáků v historii skutečských základních škol, 2. Přehled ředitelů, 3. Fotografie školních budov, 4. Školní razítka, 5. Významné události v dějinách skutečského školství
Rozsah práce:	133 538 znaků, 74 s.
Počet titulů použité literatury:	35 titulů
Jazyk práce:	Čeština

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Vývoj počtu žáků v historii skutečných základních škol

POČET ŽÁKŮ OD 80. LET 19. STOLETÍ DO POČÁTKU 20. STOLETÍ

ŠKOLNÍ ROK	CHLAPCI:O/M	DÍVKY:O/M	CELKEM
1887/1888	234	240	474
1889/1890	253	269	522
1891/1892	267	275	542
1892/1893	279	313	592
1898/1899	236/116	299/84	735
1902/1903	279/123	269/91	762
1905/1906	300/134	295/88	817

Pozn.: O: obecná škola, M: měšťanská škola, od roku 1907 do roku 1918 jsou údaje neúplné. V tomto období došlo ke znatelnému růstu žáků, faktory, jež tento růst zapříčinily: hospodářský rozvoj, stavba železnice a nových silnic, otevření lomů a obuvnických továren, v důsledku toho příliv nových obyvatel za pracovními příležitostmi. Počty žáků na měšťanských školách jsou uvedeny až po roce založení a naplnění všech ročníků.

POČET ŽÁKŮ V LETECH 1918 – 1939

ŠKOLNÍ ROK	CHLAPCI:O/M	DÍVKY:O/M	CELKEM
1918/1919	??	299/173	(472)
1920/1921	??	275/152	(427)
1924/1925	206/160	245/135	746
1925/1926	186/162	162/172	682
1931/1932	218/146	240/129	733
1934/1935	231/189	210/132	762
1938/1939	216/223	183/220	842

Relativní pokles žáků byl způsoben zejména vznikem nových škol v okolí Skutče, rapidní nárůst ve školním roce 1938/1939 způsobily mnichovské události a příliv uprchlíků z odstoupeného pohraničí.

KONFESE

Škol. rok	Škola	Katolické	Českoslov.	Československé	Židovské	Bez víry
1922/23	obec.dívčí	146	82	4	1	12
	měšť.dívčí	97	26	6	0	6
1924/25	obec.chlap.	112	71	8	2	13
	měšť.chlap.	146	34	19	0	4
1925/26	obec.dívčí	96	52	9	3	2
1928/29	obec.dívčí	102	43	8	4	14
	měšť.dívčí	74	28	6	0	1

Velký pokles počtu katolíků ve srovnání s Rakousko – Uherskem:

- Na obecné dívčí a chlapecké ve školním roce 1890/91: 503 katolické, 1 evangelické, 3 židovské.
- Na obecné dívčí a chlapecké ve školním roce 1893/94: 508 katolické, 2 evangelické, 6 židovské.

Příloha č. 2: Přehled ředitelů¹⁷⁹

Měšťanská škola chlapecká

Antonín Endrys (1894 - 1904)

Antonín Hlinecký (14. 5. 1904 - 1909)¹⁸⁰

Jan Jadrný (1909 - 30. 6. 1924)

Václav Jetmar (1924 - 1. března 1926)

František Laušman (1. 9. 1926 - 8. dubna 1930 do penze)

František Morkes (1930 - 1949)

Měšťanská škola dívčí

Antonín Hlinecký (1897 - 1. 4. 1904)

František Husar (1. 5. 1905 - 1915)

Karel Kořízek (1915 - 1924)

Terezie Žofková (1925 - 1930)

Jarmila Pelikánová (1931 - 1939)

Gustav (Augustin) Hudrlík (1939 - 1945)

Josef Doležálek (od 1. 9. 1945)

2. Přehled řídicích učitelů po oddělení samosprávy¹⁸¹

Obecná škola chlapecká

Josef Chroust (1930 - 1935)

Rudolf Letošník (1935 – 1936)

Čeněk Doležal (1. 7. 1936 - 1936)

Jan Hradecký (1936 - 1948)

Obecná škola dívčí

Anežka Santholzerová (1930 - 1937)

Josefa Novotná (1938 - 1. 2. 1939)

Josef Gruber (1939 - 1949)

¹⁷⁹ Uvedený přehled se týká ředitelů definitivních - mezitím mohli být dosazeni ředitelé zatímní, obvykle po dobu letních měsíců (spravující školu přechodně), tedy do volby ředitele definitivního

¹⁸⁰ Antonín Hlinecký – od 1910 okresním školním inspektorem ve Vamberku, zatímco ostatní ředitelé odcházeli do penze (jako jediný byl postupně ředitelem na obou měšťanských školách)

¹⁸¹ Uvedený přehled se týká řídicích učitelů definitivních – vyjma Rudolfa Letošníka, který byl stanoven jen jako zatímní řídicí učitel

Příloha č. 3: Fotografie školních budov.

A) Původní budova školy před r. 1878.

Zdroj: HLINECKÝ, Antonín: *Město Skuteč*. In: *Historické rozhledy*, Telč 1902.

B) Nová budova školy, postavená r. 1878.

Zdroj: AMMS, fond Školství, Školní kronika obecné školy chlapecké, 1930-1936, kniha č. 45. s. 17.

C) Budova školy chlapecké, postavená r. 1897.

Zdroj: AMMS, fond Školství, ŠK obecné školy chlapecké, 1930 – 1936, kniha č. 45, s. 2.

D) Budova školy dívčí, postavená r. 1912.

Zdroj: AMMS, fond Školství, ŠK obecné školy chlapecké, 1930 – 1936, kniha č. 45, s. 2.

E) Základní škola Komenského dnes (bývalá dívčí škola).

Zdroj: NOVOTNÝ, Pavel: *Skuteč: známá - neznámá*. Skuteč 2006. s. 35.

F) Základní škola Smetanova dnes (bývalá chlapecká škola).

Zdroj: NOVOTNÝ, Pavel: *Skuteč: známá - neznámá*. Skuteč 2006. s. 35.

Příloha č. 4: Školní razítka

A) Razítko obecné školy chlapecké:

Zdroj: AMMS, fond Školství, ŠK obecné školy chlapecké, 1930-36, kniha č. 45.

B) Razítko měšťanské školy chlapecké:

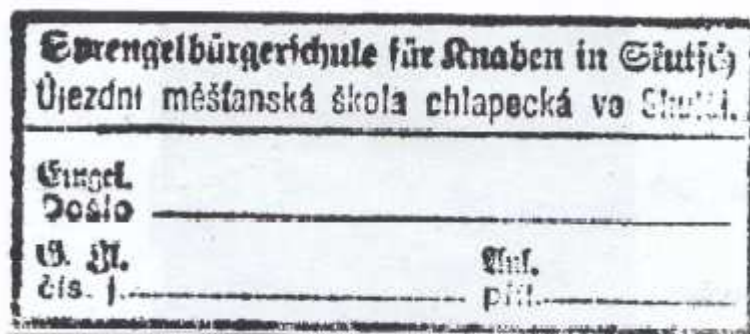
Zdroj: AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy chlapecké, 1940 – 1945, kniha č. 49.

C) Razítko újezdní měšťanské školy chlapecké:

Zdroj: AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy chlapecké, 1940 – 1945, kniha č. 49.

D) Dvojjazyčná razítka újezdní hlavní školy chlapecké v době Protektorátu:

Zdroj: AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské školy chlapecké, 1940 – 1945, kniha č. 49.

E) Razítko obecné školy dívčí:

Zdroj: AMMS, fond Školství, ŠK obecné školy dívčí, 1930 - 1940, kniha č. 55.

F) Razítko obecné a měšťanské školy dívčí:

Zdroj: AMMS, fond Školství, ŠK měšťanské a obecné školy dívčí, 1925 - 1940, kniha č. 52.

G) Dvojjazyčné razítko újezdni měšťanské školy dívčí:

Zdroj: AMMS, fond Školství, újezdni měšťanská škola dívčí, konferenční protokoly, 1941 - 1945, kniha č. 54.

Příloha č. 5: Významné události v dějinách skutečského školství.

A) Vyznamenání Františka Štirského záslužným křížem:

P. T.!

Jeho cis. král. Ap. Veličenstvo ráčilo bývalého
zdejšího řídicího učitele, pana

Františka Štirského,

za dlouholeté působení v úřadě učitelském
stříbrným záslužným křížem s korunou
vyznamenati.

Kříž ten bude Mu 6. června 1880 v 10 hodin
dopoledne velectěným panem okresním hejtmanem
slavnostně odevzdán.

Pokládáme si za čest, zváti k této slavnosti, ku
které připojí se banket k pobavení P. T. pánů hostí.

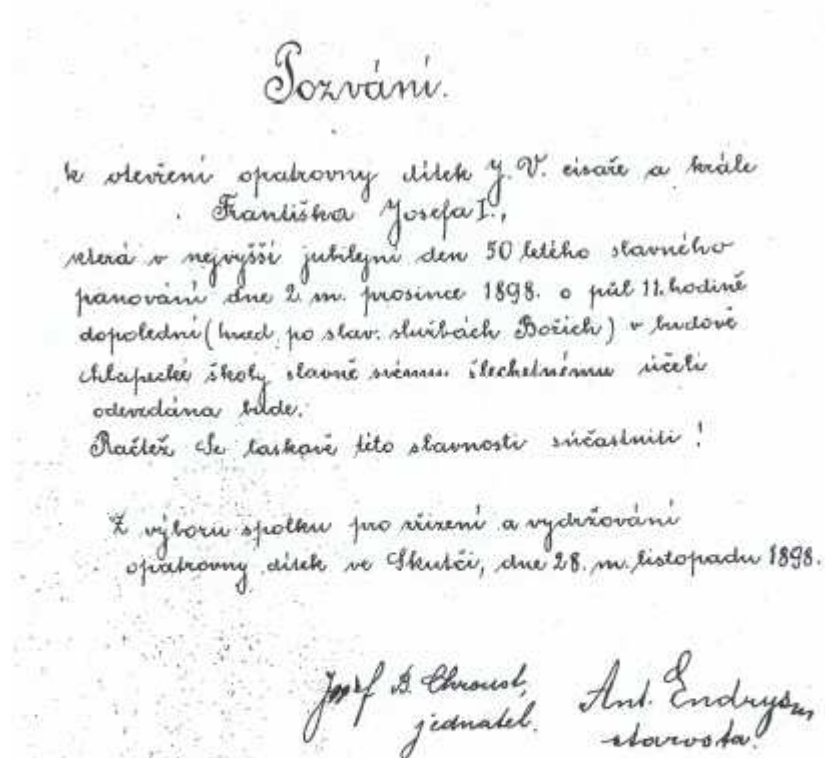
Ve Skutči 25. května 1880.

*Místní školní rada a sbor
učitelský ve Skutči.*

Kdož se banketu zúčastniti míní, má se laskavě do
1. června 1880, ústně nebo písemně u sboru učitelského
ve Skutči přihlásiti. Cena couvertu: 1 zl.

Zdroj: AMMS, fond Školství, inv. č. 1149, př. č. 186/79.

B) Pozvánka na otevření opatrovny, pojmenována po císaři Františku Josefovi I.

Zdroj: AMMS, fond Školství, Pozvání k otevření opatrovny, inv. č. 154 59, př. č. 496/81.

C) Pero, kterým se podepsal prezident E. Beneš do školní kroniky.

Zdroj: AMMS, fond Školství, Plnicí pero, inv. č. 24 826, př. č. 460/81.